

DIRECȚIA JUDEȚEANĂ PENTRU CULTURĂ, CULTE
ȘI PATRIMONIUL CULTURAL NAȚIONAL BOTOȘANI

FORUM CULTURAL

Anul VI, nr. 2
Mai 2006 (21)

Botoșani

FORUM CULTURAL

Anul VI, nr.2, mai, 2006 (21)

Editura Axa Botoșani

Coperta I - Vas cucutenian de la Drăgușeni - Botoșani
Coperta II - Turnul bisericii Popăuți - Botoșani

Redacția

Redactor coordonator

dr. Octavian-Liviu Șovan

Colegiul de redacție

Dana Petrariu, arhim. Luca Diaconu,

Stela Giosan, Gellu Dorian

Tehnoredactare

Octavian-Liviu Șovan, Spataru Maria

Botoșani, str. Unirii nr. 10, tel.-fax. 516925, tel. 515173

SUMAR

CRONICA

Gellu Dorian	
„PORNI LUCEAFĂRUL...” LA A XXV-A EDIȚIE.....	1

PATRIMONIUL ARHEOLOGIC

dr. Voica Maria Pușcașu	
Biserica “Sfântul Nicolae” a Mănăstirii Popăuți Botoșani(7).....	3

PATRIMONIUL MOBIL

Valentin Coșereanu	
Eminescu-Ipotești-Eminescu (4).....	6
dr. Angela Olariu	
Arta populară din zona Botoșanilor. Portul popular (5).....	9
Gheorghe Băgu	
Mărturisiri din întuneric(4).....	12

PATRIMONIUL IMOBIL

dr. Eugenia Greceanu	
Ansamblul urban medieval Botoșani (17).....	15
lect. univ. Carmen Cecilia Solomonea	
Aspecte privind restaurarea altarului bisericii Sfântul Nicolae Popăuți- Botoșani(1).....	18
Daniel Botezatu	
Un așezământ monahal de demult: Mănăstirea Doamnei(3).....	22

MUSEUM

Maria Diaconescu	
MOMENT FAST AL ARHEOLOGIEI BOTOȘĂNENE	
Expoziție și lansări de carte	26
dr. Angela Olariu	
Din istoricul muzeelor botoșănene.....	30
Steliana Băltuță	
Secția de etnografie în viața muzeală botoșăneană(2).....	32

RECENZII

conf. univ. dr. Mircea Ignat	
O PRESTIGIOASĂ REALIZARE A ARHEOLOGIEI ROMÂNEȘTI	
Monografia săpăturilor de la Mihălășeni.....	35

Forum cultural

REVISTĂ

EDITATĂ DE DIRECȚIA JUDEȚEANĂ PENTRU CULTURĂ, CULTE ȘI
PATRIMONIUL CULTURAL NAȚIONAL BOTOȘANI

CRONICA

„PONI LUCEAFĂRUL...” LA A XXV-A EDIȚIE

Gellu Dorian

Bustul lui Eminescu, Ipotești

Inițiat în 1982 de către fostul Comitet de Cultură, prin Centrul Județean de Îndrumare a Creației Botoșani, la o propunere a poetului Lucian Valea, pe atunci muzeograf, responsabil cu casele memoriale din județul Botoșani, Festivalul-concurs Național de Poezie și Interpretare Critică a Operei Eminesciene „Poni Luceafărul...”, care avea pe atunci și o secție de recitare a poeziei eminesciene a ajuns anul acesta la cea de a XXV-a ediție. De la început au fost implicate în organizarea acestui important festival consacrat debutanților și instituții prestigioase la nivel național, cum ar fi

Uniunea Scriitorilor din România, Editura Junimea, Muzeul Literaturii Române Iași, reviste literare de prestigiu ca „Familia”, la care a debutat Eminescu, „Luceafărul”, „Convorbiri literare”, „Ateneu” și altele.

O simplă statistică ar arăta că în cele douăzeci și patru ediții au fost primite, o medie anuală de 60 de plicuri, peste 1.500 de plicuri, aparținând cel puțin unui număr de 500 de creatori, ținând cont că unii au trimis la mai multe ediții obținând premii anuale ale unor reviste. Astfel au debutat editorial, avînd în vedere numărul mare de premii editoriale de după 1990, cînd au fost implicate la un moment dat și zece edituri la o ediție, peste 80 de tineri poeți, iar în reviste peste 200. De asemenea un număr impresionant de interpreți critici ai operei eminesciene și-au văzut lucrările premiate și publicate. Unii dintre acești creatori au confirmat pe deplin, ajungînd nume importante ale poeziei și criticii literare românești actuale, alții au dispărut, eventual, doar pentru o bucată de timp.

De la început, regulamentul concursului a permis înscrierea în competiție a autorilor care nu au debutat în volum și nu au depășit vârsta de 39 de ani. Pînă în 1989, au fost implicate în acordarea premiilor doar edituri și reviste care țineau oarecum de viața, opera și numele poetului, cum ar fi Editurile *Junimea* și *Eminescu*, cea de a doua neonorîndu-și de

fiecare dată premiul, revistele „Familia”, la care Eminescu a debutat, „Convorbiri literare” sau „Luceafărul”. La prima ediția, Uniunea Scriitorilor din România a acordat premiul care a constat într-un exemplar din recenta reeditată atunci „Istorie a literaturii române de la origini pînă în 1940 a lui G. Călinescu. Personal am primit acest premiu pentru grupajul de poezie „Încercare asupra Poesiei”.

De la a zecea ediție, din 1990, chiar dacă și pînă atunci, de la venirea regretatului Emil Iordache la Centrul Creației Populare Botoșani, ca metodist, în 1984, m-am implicat în organizarea concursului, reformarea și regândirea acestui important concurs național, devenit unul din cele mai prestigioase și căutate de către tinerii creatori, mi-a revenit în mod direct, ca referent al restructurării instituției. Astfel regulamentul de organizare și desfășurare a concursului a fost regîndit, iar implicarea unui număr de zece edituri și șaisprezece reviste de cultură din întreaga țară a adus un nou prestigiu acestuia, iar afluența tinerilor poeți spre El Dorado-ul debutului editorial care a devenit Botoșanii, a crescut de la an la an. Din 1998, la un an de la moartea poetului Horațiu Ioan Lașcu, în colaborare cu Filiala Iași a URSS, s-a acordat și premiul acestei filiale unei cărți de poezie, la secțiunea debut editorial, premiul care poartă de atunci numele tînărului poet dispărut, fost salariat al instituției organizatoare.

Din anul 2000, de la venirea la conducerea instituției organizatoare a domnului Ionel Nicorici, care a dorit să desființeze compartimentul literatură-teatru, care se ocupa în mod direct de organizarea concursului și pînă în 2004, cînd a revenit la conducerea instituției domnul Ion Ilie, finanțările pentru acest concurs au fost sistate, iar organizarea lui a fost posibilă printr-un protocol anual de colaborare cu Memorialul Ipotești-Centrul Național de Studii „Mihai Eminescu”, dar și cu sprijinul unor sponsori și al editurilor și revistelor implicate, care asigurau valoarea premiilor care uneori a depășit, prin

editarea cărților, anual peste 100 de milioane lei.

Din anul 2001, cu sprijinul Ministerului Culturii și Cultelor, se acordă în cadrul „Zilelor Eminescu”, ediția din vară și Premiul revistei „Hyperion-caiete botoșănene”, revistă editată de fundația cu același nume.

Instituția organizatoare, Centrul Județean de Conservare și Promovare a Culturii Tradiționale Botoșani, prin compartimentul literatură-teatru, la unele ediții și cu sprijinul Direcției Județene pentru Cultură, Culte și Patrimoniul Cultural Național Botoșani, editează anual o antologie de poezie și eseu „Porni Luceafărul...”, care include creațiile poezilor și eseistilor premiați, realizîndu-se astfel o zestre importantă care, în viitor, poate însemna un important procent de informare și valorizare a unui fenomen în expansiune, așa cum este poezia, ca element de reală tradiție culturală a zonei, cu implicare națională.

Este meritoriu să menționăm aici toate instituțiile care au contribuit, într-un fel sau altul, la menținerea acestui prestigios concurs național de poezie, ajuns acum la cea de a XXV-a ediție, începînd din 1982 încoace: Comitetul de Cultură și Educație Socialistă Botoșani, Centrul Județean de Îndrumare a Creației Populare și a Mișcării Artistice de Masă Botoșani, Biblioteca Județeană „Mihai Eminescu”, Casa Memorială „Mihai Eminescu”, Ipotești, și după 1990, Inspectoratul Județean pentru Cultură Botoșani, devenit Direcția Județeană pentru Cultură, Culte și Patrimoniul Cultural Național Botoșani, Centrul Județean de Conservare și Valorificare a Creației Populare Botoșani, devenit Centrul Județean de Conservare și Promovare a Culturii Tradiționale Botoșani, Consiliul Județean Botoșani, Primăria Botoșani, Memorialul Ipotești-Centrul Național de Studii Eminescu, dar și Uniunea Scriitorilor din România, Filiala Iași a URSS, APLER, Ministerul Culturii, Muzeul Literaturii Române Iași, editurile Junimea, Timpul, Convorbiri Literare, Parnas, Princeps Edit, Cronica, Eminescu,

Cartea Românească, Emia, Eikon, Dacia, Geneze, Axa, Dionis, Dionysos din Germania, precum și revistele „Convorbiri literare”, „Dacia Literară”, „Cronica”, „Poezia”, „Ateneu”, „Familia”, „Vatra”, „Poesis”, „Viața Românească”, „Luceafărul”, „Porto Franco”, „Antares”, „Antiteze”, „Bucovina literară”, „Euphorion”, „Hyperion-caiete botoșănene”, poate și altele.

Anul acesta, manifestările incluse în cadrul „Zilelor Eminescu” vor avea loc la Botoșani și Ipotești, în zilele 10-12 iunie, cu jurizarea lucrărilor sosite în concurs, decernarea premiilor „Poni Luceafărul...”, înmînarea Premiului „Horațiu Ioan Lașcu”

al Filialei Iași unei cărți de debut în poezie și al Uniunii Scriitorilor din R. Moldova unei cărți de debut în eseu, cît și Premiul „Hyperion”. De asemenea vor fi lansate cărțile laureaților ediției a XXIV-a, editate de editurile implicate, Junimea, Convorbiri literare, Axa, Princeps Edit și Dionis, cît și antologia „Poni Luceafărul...”, cuprinzînd toți laureații ediției de anul trecut. Vor avea loc și alte lansări de carte, recitaluri de poezie, pelerinaje, precum și o expoziție retrospectivă a celor XXV de ediții ale Concursului Național de Poezie și Interpretare Critică a Operei Eminesciene „Poni Luceafărul...”.

PATRIMONIUL ARHEOLOGIC

Biserica „Sfântul Nicolae” a Mănăstirii Popăuți din Botoșani(7)

(Principalele rezultate ale campaniilor de cercetare arheologică din anii 2000 și 2001)

dr. Voica Maria Pușcașu

La exteriorul edificiului au fost găsite elemente ale unui fost pavaj inițial, amenajat după terminarea lucrărilor de construcție și după executarea nivelărilor finale aferente. Astfel de elemente s-au păstrat pe suprafețe limitate (numai în casele 2 și 4) (Pl. V; fig. 35) – și anume în locurile în care pietrele ce-l alcătuiau nu fuseseră dislocate prin săparea gropilor de pământ ale necropolei.

Resturile acestui pavaj erau acoperite de cel puțin o nivelare intervenită după momentul amenajării lui. Această stare de fapt a putut fi constatată numai pe porțiunile de cca. 40 – 45 cm, imediat lângă zidurile bisericii și numai acolo unde gropile de mormânt ale necropolei exterioare nu se însciau exact până la fundațiile acesteia. În rest, profilele secțiunilor și casetelor de cercetare au traversat numai zone în care folosirea îndelungată și intensă a amintitei necropole a determinat formarea unui „strat” alcătuit din repetata săpare și intersectare a

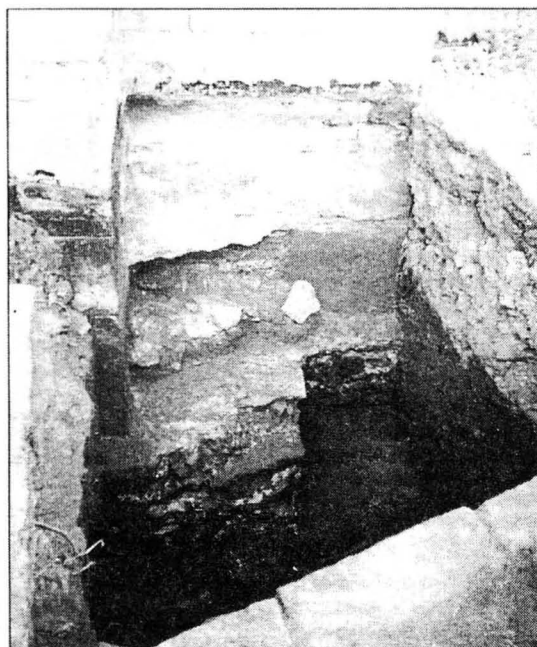

Fig. 35 – Casetă 2 resturi din pavajul organizat inițial la exteriorul bisericii

mormintelor. Acestea din urmă – în marea lor majoritate – nici nu au putut fi delimitate de plan: numai acele dintre gropi care pătrunseseră cu partea lor inferioară în argila geologică au putut fi reperate, și individualizate, ca atare.

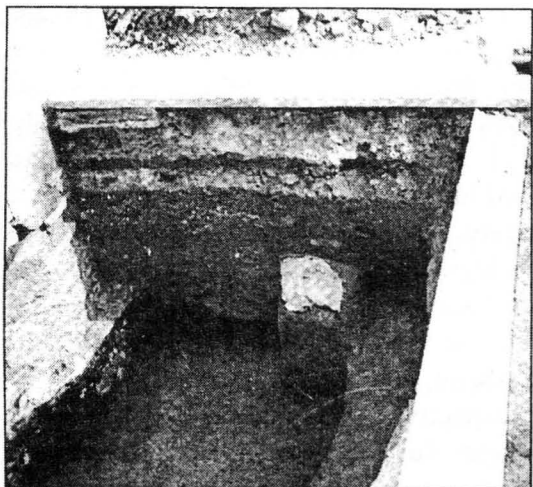

Fig. 36 - Caseta 3, profilul estic

Stratul uniform de care pomeneam – și care era alcătuit din pământ în amestec cu fragmente de piatră, cărămidă, mortar și fragmente de oseminte – era omogen acoperit de un strat de demolare. Acesta din urmă – alcătuit exclusiv din molozuri, cărămizi smălțuite (de format normal sau rombice) sau nu, întregi sau nu, piatră și foarte multe fragmente de discuri decorative marca în chipul cel mai clar cu puțință nivelul la fața căruia se desfășuraseră nefericitele lucrări de dezafectare a paramentului inițial și cel de replacare a fațadelor, în anul 1897 – 1906.

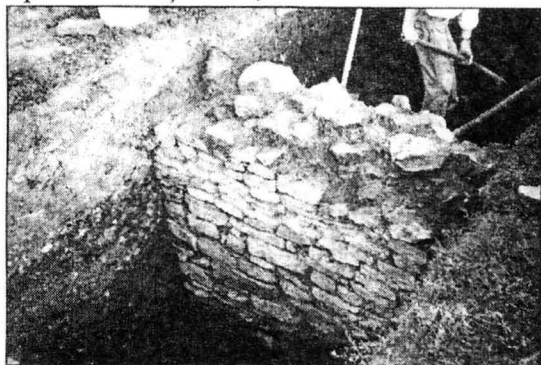

Fig. 37 - Secțiunea 6: fața interioară a zidului nordic al gârlicului

Stratul de moloz a fost astfel nivel încât să creeze în imediata vecinătate a monumentului o platformă cât mai apropiată de planul orizontal. În acest sens, se remarcă grosimea apreciabilă a stratului în special spre est și nord.

Această situație s-a constatat pe o rază de cca. 3 m în jurul bisericii. Pe măsură ce se depășea această distanță, stratul de moloz se subțiază până la totala lui dispariție. Restul molozurilor cu aceeași proveniență au fost evacuate și aruncate

într-o groapă de mari dimensiuni, situată la cca. 20 m distanță spre nord de biserică.

La sfârșitul lucrărilor de restaurare s-a montat – apoi – un pavaj din lespezi de piatră montate pe un strat suport de beton. Pavajul era conturat la margine de pietre așezate pe cant (fig. 36) și care formau partea aparentă a unei substructii din zidărie de piatră, executată tot cu un liant de ciment, și care se implanta în sol pe o adâncime de cca. 100 cm. Respectiva zidărie nu numai că a distrus vestigiile pe care le-a traversat, dar a avut și rolul de agravare a regimului de stocare a umidității imediat în preajma fundațiilor edificiului, și aceasta tocmai în zonele unde regimul stratigrafic ar fi permis atât circulația unui aeraj natural normal cât și dispersarea în masa solului a apelor provenite din ploi și zăpezi.

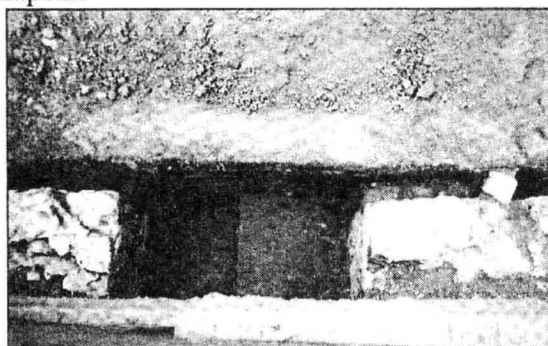

Fig. 38 - Secțiunea 18: volumele din zidărie de piatră identificate în imediata apropiere la leturia estică a turnului clopotniță

Cele de mai sus corespund constatărilor arheologice făcută pentru zona perimetrică bisericii. Pe măsură ce ne depărtăm de monument – așa cum a fost cazul prin cercetarea secțiunilor 8, 13, 14, 16 și 18 – realitățile interceptate se diversifică, întrunind caracteristici proprii pentru fiecare dintre suprafețele investigate.

De la început trebuie să subliniem că secțiunile imediat anterior amintite au drept element comun faptul că – toate – se înscriau în aria de extindere a necropolei din jurul bisericii. Densitatea mare a înmormântărilor ne arată intensă sa folosire timp de cca 400 de ani. Din punct de vedere arheologic, acest fapt a dus la imposibilitatea stabilirii vreunei legături între regimul stratigrafic constituit lângă biserică și cel din zonele extreme ale

fiecăreia dintre secțiuni. Gropile mormintelor se intersectează și se suprapun, conținutul celor mai vechi este dislocat parțial sau total de înhumările mai noi și – nu rareori – au fost aproape complet distruse de gropi comune sau de reînhumare, cu precădere în partea necropolei situată la nord de edificiu. Vom reveni asupra discuțiilor privind regimul și caracteristicile necropolei, atât cât cercetările efectuate în anii 2000-2001 au putut aduce unele precizări.

În cuprinsul secțiunii 8, la cca 22 m nord de biserica Sf. Nicolae, au fost găsite două ziduri construite din zidărie de piatră legată cu mortar de var/ nisip (Pl. I). Ele erau paralele, la distanță de 135 cm, dispuse pe direcția Est – Vest și fiecare avea o lățime de 75 cm. Talpa zidurilor era situată lângă malul estic al secțiunii la W-328 cm iar la 150 cm distanță, în malul vestic, la W- 422 cm. Atât cotele diferite ale bazei zidurilor, cât și cele ale umpluturii dintre ele arată că este vorba de un tronson dintr-un fost gârlici de acces într-o pivniță. Fapt confirmat de altfel și de sistemul lor de construire: spre interiorul spațiului delimitat de cele două ziduri, paramentul era îngrijit realizat din asize de piatră (fig.37) în vreme ce exteriorul este tratat în regim de fundație.

Pentru identificarea fostei construcții cu pivniță al cărei gârlici fusese găsit, s-a deschis o altă secțiune, 16, perpendiculară pe direcția amintitelor ziduri (Pl. I). Secțiunea a intersectat o groapă de mari dimensiuni umplută exclusiv cu molozurile provenite ca urmare

a lucrărilor de „restaurare” întreprinse la începutul secolului XX. Din păcate – în aceea etapă a cercetării, care nu permitea extinderea secțiunii 16¹⁹ – instabilitatea malurilor nu a permis adâncirea săpăturii peste 200 cm, fără a epuiza umplutura de moloz. Credem însă că groapa interceptată reprezintă – în fapt – cavitatea fostelor pivnițe, definitiv dezafectate odată cu menționatele intervenții în aria monumentului.

În continuare, s-a încercat – acolo unde a fost posibil, obținerea unor elemente suplimentare de confirmare în sensul celor de mai sus. Secțiunea 18 – poziționată în funcție de realitățile atunci existente la fața locului²⁰ (Pl. I) – a încercat să stabilească controlul stratigrafic în zona estică a turnului clopotniță: punct către care construcția cu pivnițe părea să se îndrepte. Bănuielile noastre au fost confirmate de găsirea a două volume de zidărie de piatră, fondate pe o adâncime de 150 cm, aparente în aria secțiunii pe o lățime de 120 cm. Distanța dintre cele două volume era de 265 cm, iar dimensiunile lor pe axul nord-sud erau de 220 cm (fig. 38).

Toate elementele descoperite în această zonă de la nord de biserică conduc către concluzia existenței unei clădiri de mari dimensiuni (cca 25 m pe direcția est-vest), prevăzută la primul nivel cu pivnițe. Planimetria, cronologia și etapele sale de funcționare rămân probleme de rezolvat în cursul unor campanii viitoare de cercetare.

NOTE

¹⁹ – Plantațiile din curte – în special arbori – dar și pământul provenit din săparea secțiunii 8, depozitat în apropiere, au făcut imposibilă, atunci, o dezvoltare a cercetării în speță.

²⁰ – Turnul clopotniță, recent restaurat, fusese înconjurat de un trotuar din lespezi de piatră așezate pe un strat de beton. Trotuarul marca nivelul de construire al turnului în baza unor constatări nearheologice. Montarea lui a determinat coborârea nivelului pe o adâncime de cca 50 cm, pe o rază de cca 10 – 15 m în jurul turnului, suprimându-se – în mod inevitabil și necontrolat – orice indiciu cuprins de solul îndepărtat. În aceste condiții secțiunea a fost trasată imediat la est de trotuarul din jurul turnului și, respectiv, la o depărtare de 125 cm de zidurile acestuia.

PATRIMONIUL MOBIL

Eminescu-Ipotești-Eminescu (4)

Valentin Coșereanu

O casă de piatră, dar cam strâmbă

Casa de la Ipotești, în care a copilărit poetul, este și ea fragment de legendă, că aproape tot ce a atins Eminescu și numai argumentele oferite de document pot să refacă istoria, descălcind această labirintică poveste. Pentru poet, moșia Ipoteștilor a trăit aievea, împletindu-și destinul cu cel al proprietarilor ei, le-a marcat existența și i-a format într-un chip anume, legându-i de locurile moldave. Întreaga viață a lui Eminescu și în bună măsură și cea a familiei sale a fost o pendulare prin lume, a cărei singură constantă erau Ipoteștii. Numai aici locurile, natura și oamenii își împlineau rostul, numai aici simțurile poetului descifrau lumea, pătrunzându-i adânc înțelesul. Bucurii și dureri nesfârșite i-au adus Ipoteștii lui Eminescu, dar fără de ele universul său poetic ar fi fost altul și literatura română ar fi avut o altă istorie.

Moșia de la Ipotești este legată de istoria familiei Eminovici din vara anului 1847, când Gheorghe Eminovici a cumpărat locul cu patru mii de galbeni (bani de împrumut). Cu șapte ani în urmă, pe 20 iulie 1840, pe atunci slugerul Eminovici luase de soție pe Raluca, fiica stolnicului Vasile Iurașcu din Joldești (Botoșani). Și dorind să-i dovedească tinerei neveste că nu e cu nimic mai prejos decât tatăl acesteia, Eminovici a obținut, la 12 mai 1841, prin decret domnesc purtând iscălitura lui Mihail Gr. Sturza, rangul de căminar. Intervenția pe lângă domn a boierului Balș, de moșia căruia se îngrijea Gheorghe Eminovici, a avut cu siguranță un rol important, făcându-l pe acesta să avanseze în ierarhia boierească, sărind alte nouă ranguri pe care ar fi trebuit să le parcurgă în mod firesc. Chiar dacă ordinea lor nu era strictă, importanța unui rang

boieresc putând crește în detrimentul altuia în funcție de dorința domnitorului, saltul făcut de părintele lui Eminescu a fost însemnat și a fost obținut, probabil, și contra cost, după moda timpului. Dar socotelile nu s-au încheiat odată cu obținerea boieriei, plata având să crească pentru căminar, căci rangul se ținea cu mare cheltuială și nu toți în stare să-și cumpere boieria puteau să o și păstreze pentru mai multă vreme. Într-o scrisoare către Corneliu Botez, Matei Eminescu, fratele longeviv al poetului, relatează în legătură cu aceasta o întâmplare hazlie: *“Obiceiul era ca după boierie, cel boierit să-i ceară audiență la domn și să-i mulțumească. Așa a făcut și tata. — Ei, ce-i?, au fost vorbele cu care l-a întâmpinat Mihail Sturza. — Să trăiești, Măria Ta, am venit să mulțumesc pentru boerie, răspunse tata. — Prin ce cârciume te-i tăvăli de-acu înainte? îl întreabă Sturza. Și atâta a fost audiența... Se vede că au fost unii, cari după ce i-a boierit, se tăvăleau prin cârciume și necinsteau boieria și vorbele lui Mihail Sturza erau un fel de morală. Când ne-a istorisit-o tata, s-a pus Mihail pe un râs, de nu-l mai puteam opri.”*

Gheorghe Eminovici n-a băut niciodată, însă de boierie prinsese gust și voia să se poarte ca atare. Cu atât mai mult cu cât, spune Matei în scrisoarea citată anterior, Raluca *“avea pretenții de nobleță față de tata, zicând că Iurăsceștii, străbunii ei, au fost boieri de I-a ordine”*, uitând sau neștiind că și Vasile Iurașcu, tatăl său, își cumpăraseră și el stolnicia. Eminovici, care dăduse bani frumoși la domnie pentru noul său titlu, trebuia, odată intrat în horă, să joace boierește. Bazându-se așadar pe socoteli din venituri de care nu dispunea la acea vreme și chiar pe

zestrea soției, “a cumpărat, la mezat, niște case pentru dugheană, cu un loc împrejur și acareturi, lângă biserica Uspenia din Botoșani”. Faptul s-a întâmplat la 2 iunie 1842, când încă mai era administrator al moșiei Balșilor. Apoi a luat și o crâșmă, cu vad bun, în târgul vitelor (la 8 decembrie 1844), desigur tot cu gândul la câștig, achitând cei șaptezeci de galbeni preținși de vânzător. Casele din Botoșani, a căror imagine nu s-a păstrat, fiindcă s-au mistuit în incendiul din 3 iunie 1887, au rămas în proprietatea familiei Eminovici până în 1855, an în care căminarul, ce avusese numai necazuri de pe urma lor, le-a înstrăinat. Aici au locuit, în intervalul 1848–1851, soții Eminovici, precum și stolnicul Vasile Iurașcu, tatăl Ralucai, care contribuise și el la cumpărarea locuinței botoșănene.

Imobilele care “era(u) situat(e) într-o grădină destul de mare, în plin centrul târgului”, pe un teren de “36 stânjeni față alăturarea cu ulița, 19 stânjeni partea despre locul sfinției sale, iconomul Ioan, 38 stânjeni dosul locului și 4 stânjeni 5 parmace capătul dinspre târg”, aparținuseră Sultanei Cheșcu și fuseseră construite “pe loc domnesc, nu cu bezman”. De aceea, și stolnicul Vasile Iurașcu, asesor la Judecătoria botoșăneană, prevăzând că în timp valoarea lor va crește, înlesnise cumpărarea acestora, în anul 1842, pe numele fiicei sale, Ralu. Luându-le la un preț foarte avantajos, de 450 galbeni, “de la Epitropia casei răposatei Sultana Cheșcu” (epitropul Sultanei fiind fratele acesteia, Ioardache Cheșcu), stolnicul Iurașcu a făcut toate aceste aranjamente pentru “a asigura o parte din banii de zestre pentru care căminarul nu avea să dea nici un amanet”. Peste ani, la vânzarea caselor (hotarnica fiind făcută la “1855, martie 16, Botoșani”), măsurătorile terenului au ieșit aproape la jumătate. Probabil că în acest răstimp, având nevoie de bani, Eminovici vânduse separat o parte din teren. Dar chiar și așa, căminarul a obținut frumoasa sumă de 1050 de galbeni, căci, mai mult ca sigur, Gheorghe Eminovici “construise o casă nouă,

mărind valoarea imobilului cumpărat în 1842”.

Boieria și deșertăciunea (de care Eminescu însuși vorbea într-o scrisoare) l-au îndemnat pe Gheorghe Eminovici la datorii de tot felul și, ca urmare, în 1848, s-a văzut nevoit, să închirieze casele din Botoșani și să se mute, cu familie cu tot, pentru o vreme, în casa cumpărată odată cu moșia de la Ipotești, în vara anului 1847. Închirierea s-a făcut pe șase luni, în intervalul 23 aprilie – 26 octombrie 1848, după cum era obiceiul acestor tocmești, de la Sf. Gheorghe până la Sf. Dumitru. Vrând-nevrând, familia a trebuit să stea o vară la Ipotești, încasând câștigul din chiria caselor de la oraș. Dar răstimpul petrecut la Ipotești, ce păruse a fi mai degrabă o corvoadă, s-a dovedit de bun augur, căci Botoșanii anului 1848 (vara) au fost asaltați de holeră, iar numărul victimelor s-a ridicat la cifre de ordinul miilor. N-au fost cruțate nici împrejurimile, unde s-au înregistrat morți cu zecile. Numai în vâlceaua uitată de lume a Ipoteștilor au murit doar nouă bărbați.

Încurajați de amintirea acestei protecții și împinși de datoriile care se adunaseră, Raluca și Gheorghe au închiriat din nou, peste trei ani, casele de lângă biserica Uspenia. Perioada de închiriere a fost aceeași, după cuviință, între 23 aprilie și 26 octombrie în anul 1851. Dacă însă la cea dintâi tocmeală, în vara anului 1848, chiriașul Alecu Jianu fusese corect, plătindu-și dările la vreme și eliberând locuința când contractul a expirat, noua chiriașă, spătăreasa Smaranda Varlaam, a purtat cu Eminovici, un proces hărțuitor, între 1851–1852, nedorind să elibereze casele conform contractului, ci socotindu-se, pe mai departe, chiriașă. Ba mai mult, îndărătnica femeie a încuiat ograda și a plecat la Iași, de unde a tergiversat lucrurile, apelând la tot felul de stratageme, spre marea mâhnire a căminarului. Eminovici, care era și el om impulsiv – se știe – și cu dreptatea de partea lui, m-a “atacarisit, spune femeia, cu feluri de cuvinte badgiocoritoare și pline de nesuferință apoi samavolnic

executorisindu-mă, numaidecât să le deșert casele”.

Reacția căminarului nu a fost însă nemăsurată și fără de temeii, căci, la 3 iunie 1851, Divanul Domnesc hotărâse, ca, peste șase luni, după regula timpului, Ipoteștii să se vândă la licitație publică, pentru cei 2500 de galbeni pe care-i mai datora căminarul Eufrosinei Petrino, cea de la care cumpăraseră moșia. Ba mai mult, când, la expirarea contractului de închiriere, pe 26 octombrie 1851, Eminovici a sosit în Botoșani cu familia și toate bagajele adunate peste vară la Ipotești, nu a avut unde să stea, Raluca plângându-se astfel Isprăvniceii ținutului Botoșani: *“Eu mă găsesc bolnavă în căutare cu doftor și doftorii și neavând casă de locuință am luat de la soru me dumneaei băneasa Maria Mavrodin aice în oraș două odăi parte din bucătărie grajd și șura în chirie cu luna și cari m-am alcătuit să plătesc opt galbeni pe toată luna pâr când mi s-ar da în stăpânire casele mele pe care dumneaei spătăreasa cu așa ră credință vroește a le ține.”* Cum lucrurile au trăgănat necrezut de mult (până la 26 octombrie 1858), Eminoviceștii au fost nevoiți să locuiască, plătind chirie, în Botoșani, deși erau proprietari de case în același oraș.

Spre norocul familiei, pentru licitația fixată în *Foaia sătească* nu s-a prezentat nimeni, moșia Ipoteștilor rămânând în posesia căminarului. Dar, ca să poată achita datoria Eufrosinei Petrino, Eminovici a vândut casele din oraș, cu loc și acareturi, negustorului botoșănean Iosip Munteanu: *“Casele ce le am în orașul Botoșani, este notat în actul întocmit cu acest prilej, cu tot locul lor și cu toate acareturile aflătoare pe acel loc după mărimea văzută prin actul din '842 iunie, de bună voia mea le-am trecut de veșnică vânzare către dumnealui neguțitoriul Iosip Munteanu, în preț de 1050 galbeni, adică una mie cincizeci galbeni blanci cu zimți, din care acum am primit 500, iar restul de 550, până la împlinirea întregii sumi se îndatorește dumnealui cumpărătorul a mi-i număra îndată la statornica încredințare a actului de față”.* Prevăzători, Eminoviceștii,

pricepuți în tocmeala actelor încă de pe vremea când căminarul se îngrijea de moșia Balșilor, au adăugat și o clauză: *“că dacă dumnealui cumpărătorul nu ar fi următor cu plata restului de cinci sute cincizeci galbeni la statornica încredințare a actului de față după cum și mai sus s'au pominit, atunci eu de îndată mă voi cunoaște iarăși deplin stăpân pe aceste case cu locul și acareturile lor, fără să fiu îndatorată a întoarce cumpărătorului vreun ban din suma ce mi-au numărat”.*

Între anii 1848, când Eminovici a venit în Botoșani de la Dumbrăveni, și 1855, când a vândut casele din oraș lui Iosip Munteanu, familia a locuit în două rânduri la Ipotești: o dată, de la 23 aprilie și până la 26 octombrie 1848, și apoi din nou între 23 aprilie și 26 octombrie 1851. Nu au rămas niciodată peste iarnă la Ipotești, căci starea în care se afla locuința nu le permitea lucrul acesta. Casa era *“veche de 62 ani, care mai mult stătuse pustie decât fusese locuită, iar acum părea o ruină”*, și apoi, de-ar fi putut rămâne mai mult la Ipotești, căminarul ar fi făcut-o cu siguranță, fie doar și pentru a câștiga banii de care avea atâta nevoie. După încercarea din vara anului 1848 însă, numai foarte greu și fiind la mare strâmtoare s-au hotărât, peste trei ani, să revină pe moșia ipoteșteană. Nașterea copilului Mihai, înregistrat cu nr: 179, în Botoșani, nu mai trebuie așadar pusă la îndoială, fie că suntem de acord că evenimentul a avut loc la 20 decembrie 1849 sau la 15 ianuarie 1850.

Cu banii primiți pe casele din oraș, căminarul s-a hotărât să ridice, la moșie, o casă nouă, pe fundația celei vechi, satul, probabil, și de hărmălaia cu înverșunata chiriașă din târg dar și de provizoratul din odăile închiriate de la Maria Mavrodin. *“Tata cum a luat Ipoteștii, a dărmădat casa veche și a făcut una nouă”*, spune Matei Eminescu, într-o scrisoare trimisă lui Comeliu Botez, în anul 1909. Dar afirmația mezinului familiei Eminovici, nu se poate întemeia pe amintiri directe, fiindcă Matei se născuse în anul 1856 și ce știa despre Ipotești aflase, probabil, din povestirile

familiei. Mai sigur este că ridicarea construcției a început după 1855, cu banii obținuți prin vânzarea posesiunilor botoșănene și numai după ce căminarul terminase cu mult discutata datorie față de Eufrosina Petrino.

Așadar, aceasta este casa copilăriei lui Eminescu, în care el vine în jurul anului

1858, după ce-și petrecuse primii ani ai vieții în oraș, exact la vârsta când impresiile cele mai puternice și mai pline de miera uluitoarelor miraje se imprimau pentru totdeauna în sufletul său. Nu-i de mirare că s-a contopit cu natura ipoteșteană la care a ținut atât de mult.

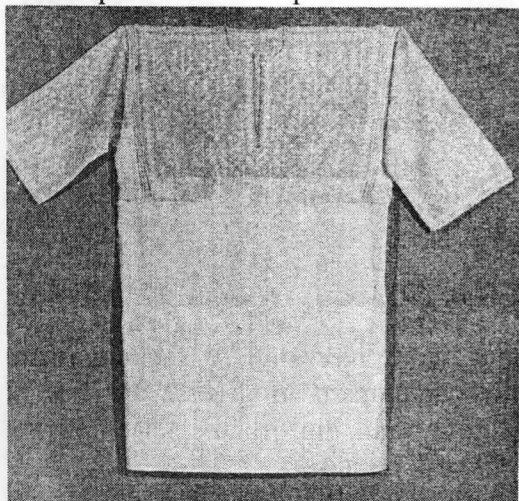
Arta populară din zona Botoșanilor

Portul popular (5)

dr. Angela Olariu

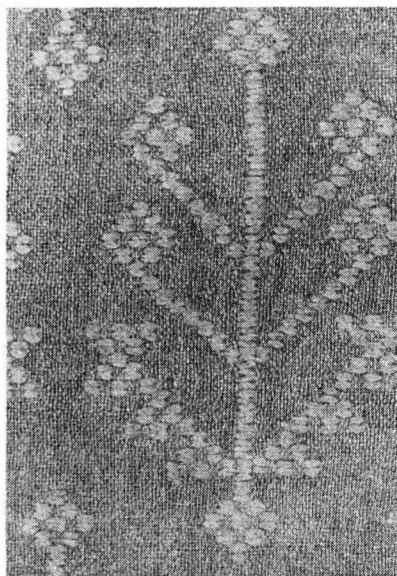
Cămașa dreaptă, de lucru, era croită într-una cu poalele. Cămașa de sărbătoare, confecționată din bumbac, avea poalele lucrate din pânză de tort (cânepă).

Ca o notă specială, este prezența cămășii drepte, confecționată din pânză de lână țigaie. Toarsă foarte subțire „ca părul din cap”, lână țigaie se folosea de cele mai multe ori nevopsită, - „numai unele bătrâne o vopseau cu paie de ovăz”.

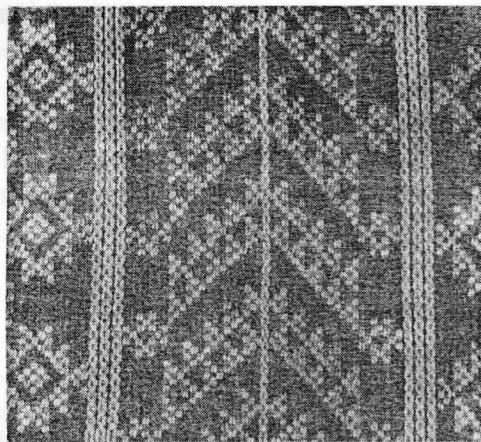
Pl. 7

Urzeala era din bumbac, iar bățătura din lână țigaie. Confecționată special ca port de sărbătoare, în croiul și ornamentica acestei cămăși se observă o deosebită grijă pentru înfrumusețare. Cămașa de lână țigaie prezintă o particularitate: se „țesea croind”. Încă din stative se marca gura cămășii printr-un chenar realizat de obicei prin alesături, iar la unele cămăși acesta apare și la marginile stanului. (Pl.7).

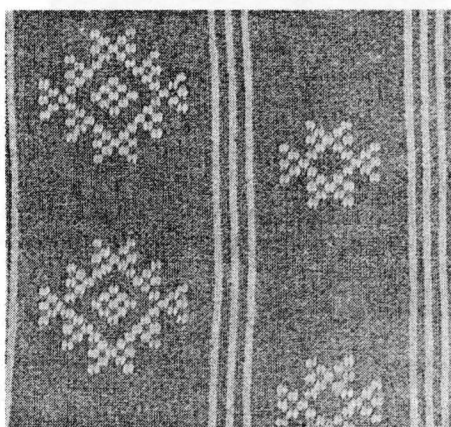
Pl. 8

Cămășile de lână țigaie sunt considerate deosebit de frumoase. Pânza de lână țigaie era realizată, prin neveditură și alesătură, o gamă de motive geometrice și florale stilizate, în manieră tipic moldovenească. Ornamentul realizat dovedește mult rafinament și măiestrie. Apar alese motive de veche tradiție (brăduțul, simbolizând arborele vieții), rombul (simbolul soarelui) (Pl. 8 - 10) în diferite combinații plasate în câmpul cămășii aerat, fără tendințe de încărcare, fiecare motiv având personalitatea lui distinctă. Măiestria țesătoriei este vădită.

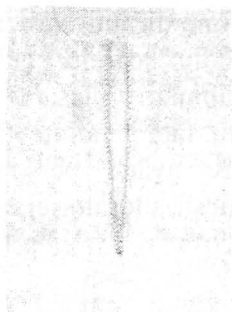
Pl. 9

Nici un amănunt nu-i scapă – găsește soluția potrivită pentru oricare parte a cămășii. Astfel, gura cămășii este marcată printr-un ornament sub forma bradului ce-și desparte coroana în două părți. (Pl. 11).

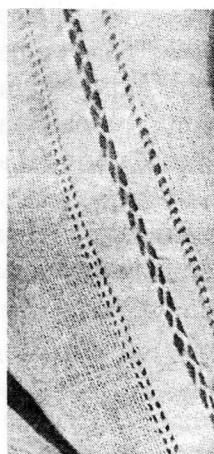

Pl. 10

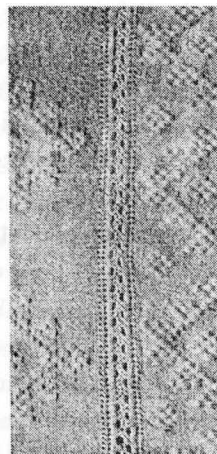
Foile cămășii sunt unite prin diverse cusături, care s-au dezvoltat de la practic la decorativ. Așa este cazul cusăturii practice înapoia acului, care întărită prin dupăceală, s-a dezvoltat în *cheiță* cu calități ornamentale. (Pl.12-15).

Pl. 11

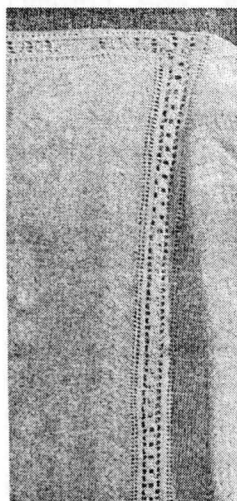

Pl. 12

Pl. 13

În cazul cămășii amintite, marginile pânzei tivite cu găurele sunt unite cu o dantelă, cheiță, realizată cu acul de cusut, mai de mult, cu iglița astăzi.

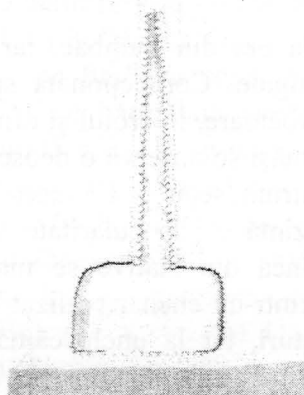

Pl. 14

Pl. 15

Cheița, care reprezintă o tehnică foarte complicată, apare în diverse variante și constituie unul din ornamentele prețioase ale cămășii femeii.

Pl. 16

La tivul de la gura cămășii și acela de la poală, întărit de asemenea cu găurele,

apar zăfșorii (cusătură de tighel), iar la marginea tivului apar bibilurile (colțișorii făcuți cu acul în tehnica cheiței). La cămașa din lână țigaie femeile au purtat odată cu pătrunderea influenței orășenești, fusta confecționată din același material ca și cămașa – având croiul și forma fustelor de oraș. (Pl. 17). Acest lucru demonstrează că femeia de la țară nu renunță cu ușurință, în virtutea tradiției, la lucrul de mână, preia doar forma nouă, materialul și tehnica de lucru rămân aceleași. Ca o excepție, în sudul zonei, alături de cămășile femeiești

Pl. 17

din lână țigaie, apar și cămășile din fibre vegetale (bumbac), ornamentate prin alesătură, având în câmpul țesăturii aceleași motive, geometrice și florale stilizate, alese cu sacăz. Aspectul de ansamblu al acestor cămăși este foarte plăcut. (Pl. 16, 18).

În nordul zonei (Hudești, Bajura), apare cămașa femeiască cu *ciupac*. Prin ciupac se înțelege gulerul drept, pe gât, lat de 1-2 cm. Cămașa cu ciupac are croiul identic cu al cămășii drepte, cu singura deosebire că la acestea din urmă apare ciupacul. Apariția acestei cămăși, doar în localitățile amintite, poate fi pusă în legătură cu prezența bucovinenilor stabiliți

cu mulți ani înainte pe aceste

Fig. 18

meleaguri, în al căror port era frecventă cămașa cu ciupac.

Fig. 19

Cămașa cu platcă. O fază de evoluție a cămășii femeiești este și cămașa cu platcă, influență directă a bluzei de oraș, confecționată de obicei din pânză de bumbac, având același croi ca și cămașa dreaptă, cu singura deosebire că apare platca.

Platca este un dreptunghi de pânză, cu răscoală pentru gât, așezat pe umerii cămășii. De platcă sunt prinși stanii cămășii, uneori încrețiți atât în față cât și pe spate. (Pl. 19).

Mâneca dreaptă, este prinsă la umeri de stani. La sub-braț sunt intercalați clinii și pavele.

Decorul acestei cămăși este dispus pe marginile platcei, pe guler și la tivul mânecilor.

Cămașa cu platcă nu cunoaște o răspândire prea mare în zonă, în comparație cu cămașa dreaptă sau cea încrețită la gât.

NOTE

³⁰ Informatoare Sauciuc Catinca, 73 de ani, Draxini.

³¹ Informatoare Sauciuc Catinca, 73 de ani, Draxini.

³³ Paul Petrescu, *Motive ornamentale celebre*, București, 1971, p. 9 și 39.

Mărturisiri din întuneric (4)

Gheorghe Bâgu

IV. CALEA RAHOVEI

După percheziția de rigoare, am fost repartizați la celula nr. 6. Întuneric, igrasie și paturi deșelate cu pături soioase și împutite ca și la Iași. În celulă am găsit un bătrân, fostul colonel Lazarovici și un muncitor de la ITB, pe nume Rădulescu.

Lazarovici, scheletic și gârbovit, părea un fel de trestie îmbătrânită, îmbrăcat în treci și pantaloni-golf. Bătrân și neputincios își aștepta sfârșitul. Nu mai dorea nimic. Era trist și vorbea rar.

Rădulescu era negricios, țigan originar de pe lângă Găiești, cu suflet deschis. S-a bucurat mult de sosirea mea în celula 6.

Ne-am împrietenit și după ce am discutat o bună parte din noapte, ne-am culcat. După câteva zile m-am obișnuit cu întunericul, încât mai târziu vedeam și puteam juca țintă ore întregi. Tot aici am învățat să comunic și prin alfabetul Morse. Cât era noaptea de mare se auzeau lovituri discrete în pereți, ca o ronțială de guzani. Se transmiteau impresii de la anchetă, vești de la noii veniți, încurajări și sfaturi. Începusem să mă tem de anchetă. Ceea ce se transmitea prin Morse în legătură cu ancheta te îngrozea. Unii dintre noi erau de-a dreptul speriați și neputincioși. Noaptea, când se auzeau pași pe culoar,

adică atunci când venea gardianul pentru a lua pe câte unul la cercetări, toți tresăreau, iar cei mai slabi ajungeau până acolo încât urinau în pantaloni. Erau cele mai grele clipe. Dar omul se obișnuiește treptat cu răul. Vorba proverbului: „Nu-i da omului cât poate duce”.

Într-o dimineață pe la ora trei, gardienii au adus în celula noastră un tânăr chipeș, înalt, elegant și distins. Avea o figură luminoasă și o privire inteligentă. Un șaten cu părul ondulat, cu ochii negri și fața albă, un tânăr cu trăsături fine și demn până la aroganță. Căuta să deslușească ceva în întunericul celulei. Eram nedumerit și nu reușeam să-i deslușesc gândurile. La început n-a vorbit, însă până la urmă a îndrăznit și mi-a cerut o țigară. Nu aveam țigări dar exista pe culoarul nostru un gardian bătrân, care ne mai aducea din când în când chiștoace adunate de prin scrumierele ofițerilor anchetatori. Mai târziu, nea Fănică, aducătorul de țigări, a fost descoperit ca infractor, judecat și condamnat la un an închisoare corecțională. A fost turnat de un deținut, o canalie, care a avut pretenția să-i dea zilnic chiștoace.

L-am rugat pe nea Fănică să-mi aducă câteva mucuri pentru noul venit și omul m-a servit. Le-am dat tânărului care și-a confecționat o țigară cu o bucată de ziar. În timp ce fuma l-am întrebat cum îl cheamă, ce meseria are, de unde este și pentru ce a fost arestat. Mi-a spus că se numește Strati Dan, că este student la Medicină în anul III, că este din Timișoara, că mai are un frate medic și că tatăl său este administrator de spital.

Din fragedă tinerețe, adică din cursul inferior de liceu, îl citise pe Schopenhauer. Mai târziu aprofundase această filozofie care l-a marcat. Și pentru că în final Schopenhauer ajunge la concluzia că viața nu merită trăită, Strati, adeptul orbit al acestei filosofii, a hotărât să se sinucidă prin împușcare, în timpul unui spectacol de operă, în prezența unei colege de facultate.

A umblat mai multe zile să-și procure un pistol dar n-a găsit. În cele din urmă s-a decis să ia pistolul lui nea Costică, paznicul de la cămin. A înfășurat o sticlă într-un fular, s-a apropiat de nea Costache cu intenția de a-l ameți puțin pentru a-i lua arma. După ce l-a lovit, paznicul a căzut, iar Strati i-a luat pistolul și a dispărut în noapte. A mers să doarmă la un unchi al său. Aici a încercat arma dar spre nenorocirea lui a constatat că este o armă de alarmă care nu era bună pentru scopul propus. A doua zi, deprimat, a plecat la întâlnirea cu colega pe care o invitase la operă pentru a fi martoră la sinucidere, fără ca aceasta să-i bănuiască măcar intențiile.

Mergând către Universitate, a observat o femeie-gardian în post. Deznădăjduit, s-a repezit la ea cu pistolul în mână și a strigat:

- Dă-mi pistolul că-s legionar și te omor.

Femeia, speriată, a țipat și a cerut ajutor. S-a adunat lume și un ofițer l-a arestat. Adus la Securitate a fost anchetat și întrebat ce avusese de gând să facă cu pistolul. La percheziție i s-a găsit în buzunar și două bilete de operă, anchetatorii presupunând că, în timpul spectacolului, Strati urma să comită o crimă, să omoare o persoană din guvern. El declara cinstit că intenționa să se sinucidă. Nu l-a crezut nimeni. Era și normal. Într-un târziu a sosit și generalul Jianu, comandantul securității, pentru a ancheta personal cazul Strati.

- Ce aveai de gând să faci cu pistolul?

- Să mă omor.

- Să te omori? Poftim pistol, omoară-te! Strati s-a grăbit a lua pistolul, l-a dus la tâmplă și a apăsă pe trăgaci, dar generalul avusese grijă să nu-l încarce. Situația aceasta l-a încurcat pe comandantul Securității încât nu mai știa ce să creadă. Totuși, până la definitivarea cercetărilor l-au adus în celula noastră.

Fiind noiembrie, cu nopți lungi, interminabile, și având timp suficient la dispoziție, am început să discutăm. Strati pleda pentru justetea filosofiei lui Schopenhauer. În liceu citiserăm și noi pe Schopenhauer dar nu eram pătrunși de

filosofia lui și nici n-o aprofundaserăm, astfel că nu aveam nici un fel de convingeri. Eu aveam filosofia omului simplu: să trăiesc, să muncesc, să mă bucur de toate darurile naturii, să-mi întemeiez o familie și să mă bucur de copiii mei. El gândea tocmai pe dos. Dorea să-și pună capăt zilelor, familia pentru el nu avea nici un rost, iar copiii erau o povară inutilă. Pleda, de asemenea, pentru acea învățătură care propovăduiește nepăsarea față de plăcerile vieții, față de bogăție; față de suferință și moarte. Eu căutam să-i explic că așa ceva nu există.

După ore nesfârșite de discuții, cu burțile goale, chinuți de foame și erodați de umezeală și întuneric, cădeam, obosiți, într-un fel de letargie și rămâneam în această stare de somnolență ore întregi. După ciorba de seară ne mai învioram, dar Strati continua să tacă și să mediteze. În cele din urmă s-a hotărât să se omoare prin spânzurare. A scos o sârmă de la pat, a decălit-o prin frecare, i-a făcut proba și a așteptat noaptea.

Moș Lazarovici, această trestie cu suflet, atent la tot ce vorbeam, nefiind de acord cu adepții lui Schopenhauer, s-a prefăcut că-i este rău, a bătut în ușa și la rugat pe gardian să-l scoată la WC. Pe culoar a spus gardianului tot ce Strati are de gând să facă. Gardianul a anunțat ofițerul de serviciu care a venit în celulă, i-a confiscat sârma și i-a dat câteva palme. Strati s-a supărat rău pe Lazarovici și n-a mai vorbit cu el. Am mai stat împreună câteva zile până când pe bătrân și pe Rădulescu i-au transferat la depozit, la închisoarea Văcărești.

În acest timp, comunicam cu cei de la celula 7. așa am aflat că Tudorel Cîrciumaru și Ispas au fost duși la anchetă, care a decurs normal. Au scris declarații până la 4 dimineața fără a le termina deoarece anchetatorii nu au fost mulțumiți. Au insistat mult asupra „sincerității” și i-au mai „ajutat” din când în când cu câte un baston de cauciuc ... banal. Alte vești în legătură cu Tudorel Cîrciumaru erau triste: era grav bolnav și noaptea făcea febră.

După plecarea lui Lazarovici și Rădulescu, am reluat discuțiile cu Strati asupra supremului act de curaj, dar erau discuții neconvingătoare. Tema aceasta deja nu mă mai interesa. Pasivitatea mea îl enerva pe amicul meu. Eu nefiind de acord să-mi pun lațul de gât, el s-a hotărât să se omoare și să mă lase de izbeliște, ca pe un laș. Urma ca în timpul nopții să se spânzure, mie revenindu-mi sarcina ca dimineată să anunț gardianul și să-i explic că în timp ce eu dormeam, Strati și-a pus capăt zilelor. Am hotărât să jucăm țintar cu boabe de fasole și cocoloașe de pâine, până către miezul nopții, când nu mai mișca nimeni pe culoar. Jocul fiind în toi și atrași de țintar, n-am observat că cineva ne urmărește pe vizor. Era maiorul Florescu, șeful Securității din Calea Rahovei. Acesta, surprinzându-ne că ne jucăm cu jocuri nepermise, ne-a pedepsit cu o noapte de carceră. Carcera era un compartiment, ca un dulap, cu șase despărțituri, unde puteam fi înghesuiți șase oameni care nu reușeau să stea decât în capul oaselor și puțin încovoiați, deoarece boxa avea deasupra niște gratii care parcă fuseseră puse special pentru a te spânzura de ele; era un loc potrivit pentru supremul act de curaj care îl obseda pe Strati.

Știind că Strati avea sârmă înfășurată pe un picior și între noi era doar o scândură care ne despărțea, l-am întrebat:

- Dane, ce faci?

- Am văzut gratiile și mă străduiesc să scot sârma ... Și într-adevăr, o scoate, o pune la gât, mă salută, se agață și-și dă drumul. Dar ceva neașteptat s-a întâmplat. Prin spate, printr-un mic vizor, ne urmărise și auzise totul. Când Strati s-a agățat, gardianul a intervenit imediat, a deschis ușa și l-a scos afară. Totodată am fost și eu, pentru că auzise discuția dintre mine și Strati și din care reieșea că eu știam că vrea să se sinucidă, că-l tănuiam, mai mult, îl favorizassem.

Am fost conduși la ofițerul de serviciu căruia i s-a raportat ce am săvârșit:

- Uitați-vă la ei, sunt niște criminali!

Atunci ofițerul de serviciu, un sublocotenent mic și gras, tuciuriu și

brutal, ne-a bătut până ne-am pierdut cunoștința.

Când ne-am trezit din leșin eram în celulă. Am ridicat capul plin de sânge și cucuie, cu ochii înlăcrimați și cu glasul stins, am spus:

- Măi Dane, termină. Nu mai încerca să te omori, că ne omoară ăștia pe amândoi.

- Eu declar hotărât greva foamei și a frigului.

Din acea zi Strati a refuzat să mai mănânce și s-a culcat pe jos, pe cimentul pe care aproape îngheța apa.

După zece zile de foame și frig nu mai reușea să meargă pe picioare. Rămăsese o umbră, cu o paloare de roz trandafirii în obraji și cu ochii scânteietori și injectați. În a zecea zi de grevă a venit un ofițer și l-a întrebat ce dorință are și pentru ce motiv face greva foamei. Strati l-a rugat să-i aducă o vioară și tutun și a anunțat că nu renunță la grevă până nu este pus în libertate. I s-a adus numai tutunul. Era în preajma sărbătorilor de Crăciun. Inspirat și cu mult talent, cu o voce plăcută, Strati a cântat mai multe colinde. De la celulele unde erau închise fetele se auzeau glasuri subțiri și plâpânde care cereau insistent să mai cânte. Gardianul nu știa ce să creadă, nu mai avusese asemenea cazuri. Contrariat de situația absurdă în care se afla, și nedumerit, se consola ascultând și el acele frumoase și duioase cântece ...

Eu știam că Strati nu săvârșise nici o infracțiune cu caracter politic. Știam că din acest punct de vedere este curat ca lacrima, nevinovat, și că în curând va fi pus în libertate, așa că l-am rugat, imediat ce scapă din închisoare, să treacă pe la unchiul meu, Vasile Bâgu, care locuia pe strada Iuliu Tetraț nr. 14, să-i spună că sunt arestat și că-l rog să-mi trimită un pachet cu paltonul și căciula și totodată să o anunțe pe mama, să-i spună unde mă găsește.

După șase luni, la procesul Facultății de Științe, a venit mătușa mea, soția lui moș Vasile, care mi-a confirmat că a vizitat-o Strati Dan dar că n-a reușit să obțină aprobarea pentru a-mi aduce haine de iarnă.

Mult mai târziu, după ce am fost eliberat, umblând și pribegind în căutarea unui serviciu, m-am întâlnit cu un coleg de liceu, Ursuleanu, care era student în anul VI la Medicină. L-am întrebat ce știe de Strati Dan. Mi-a spus că l-a cunoscut foarte bine, că i-a fost șef de an și că după ce a

ieșit din închisoare a mai continuat încă două trimestre dar că prin luna mai s-a otrăvit și a murit în spital la Colentina. Înainte de a se otrăvi a avut grijă să-și plătească toate datoriile precum și crematoriul

PATRIMONIUL IMOBIL

Ansamblul urban medieval Botoșani(17)

dr. Eugenia Greceanu

ANALIZA VALORILOR ISTORICE, URBANISTICE ȘI ARHITECTURALE

Păstrarea la Botoșani a unui complex urban cu valoare unanim recunoscută se datorează relativei stagnări economice care a decurs din trecerea de la sistemul transporturilor rutiere la cel feroviar, trecere care a transformat orașul dintr-un punct obligat al unei răspântii de primă importanță, într-un târg de însemnătate locală, profilat pe industria alimentară¹. În aceste condiții, numărul locuitorilor, care cunoscuse o creștere accentuată în veacul al XVIII-lea², pentru a se mări apoi de patru ori între 1805 și 1870 (vezi tabelul de la cap.I), a scăzut cu aproape o pătrime până în 1891 (de la 39941 în 1870, când era întrecut doar de București, Iași și Galați, la 31024 în 1891) și s-a stabilit la o cifră relativ constantă – circa 30000 locuitori – până în ajunul celui de-al doilea război mondial (32107 locuitori în 1903³), fenomen de „patologie geografică”, după caracterizarea lui Victor Tufescu.⁴

Am urmărit în capitolul II consecințele creșterii populației pentru structura urbană a așezării. Oprirea acestei creșteri s-a reflectat până de curând în

păstrarea nealterată a stadiului atins către 1900, în așa măsură încât, cu toate transformările majore ce au avut loc în Botoșani în ultimele două decenii, ca urmare a unei schimbări radicale de profil economic, am mai putut surprinde elementele esențiale ale vechii alcătuiți orășenești, unele din acestea dispărând chiar în perioada cercetărilor de teren (1976 - 1977).

Numai așezările detașate de contemporaneitate rămân nealterate, fenomen cu caracter de generalitate nu numai pentru epoca noastră, ci și pentru întreaga evoluție a orașelor medievale. Scopul studiului de față a fost acela de a evidenția valorile vechii compoziții urbane, sortită inevitabil unor transformări majore, în scopul de a oferi factorilor de decizie posibilitatea unei selecții obiective a elementelor semnificative pentru creația urbană din trecut.

VALOAREA ISTORICĂ a unui oraș nu se reduce la materialele de arhivă și bibliotecă; ea implică susținerea prin elemente concrete, palpabile, a acestor materiale, cu alte cuvinte, ilustrarea

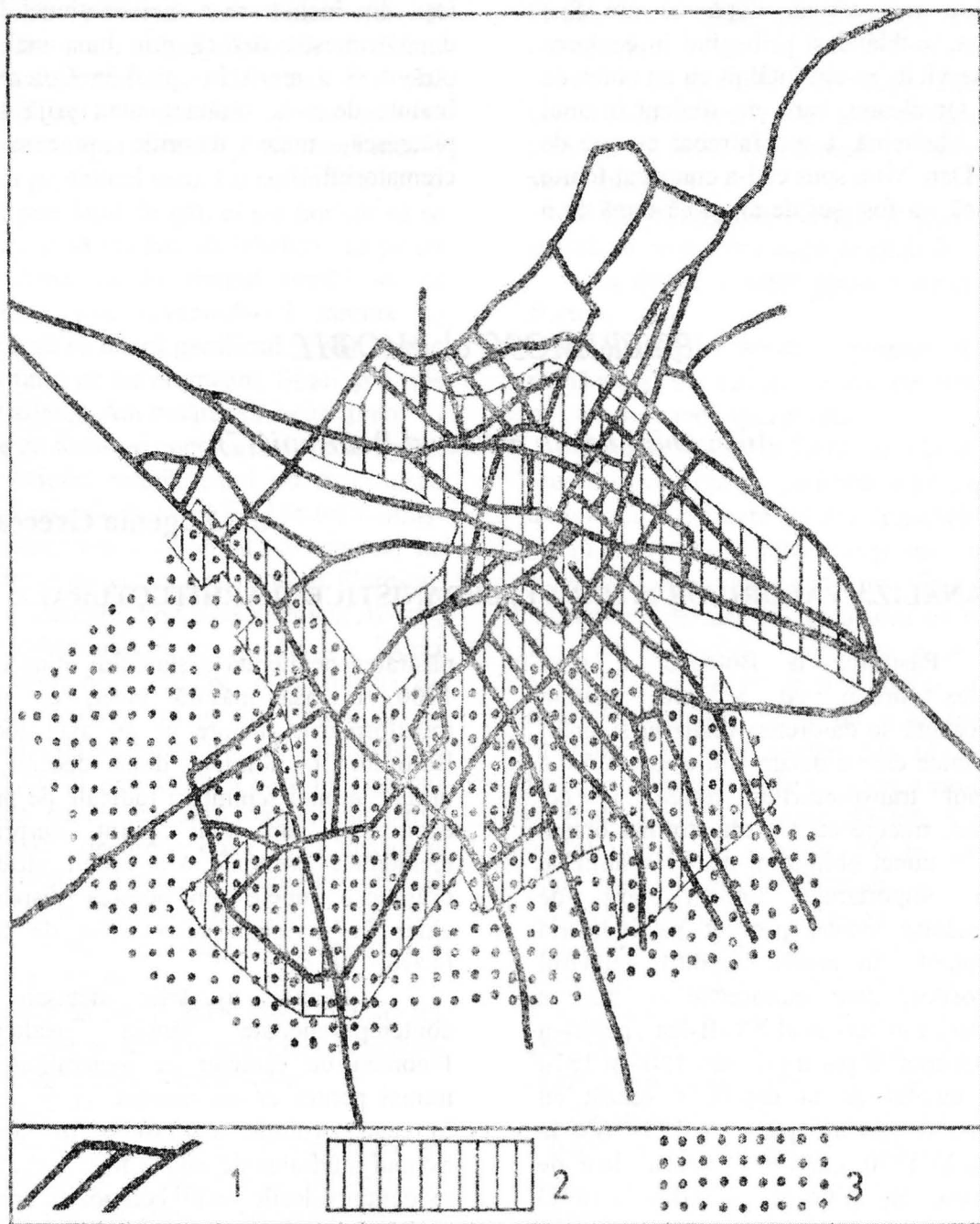

Fig.15.-Propunerile de protecție a ansamblului urban pentru situația din 1978: 1. străzi cu traseu semnificativ pentru evoluția orașului (propunerea de conservare include profilul transversal, parcelarea și regimul de înălțime); 2. zone propuse a fi declarate rezervații de arhitectură; 3. zone cu vegetație de mare valoare, propuse pentru conservare.

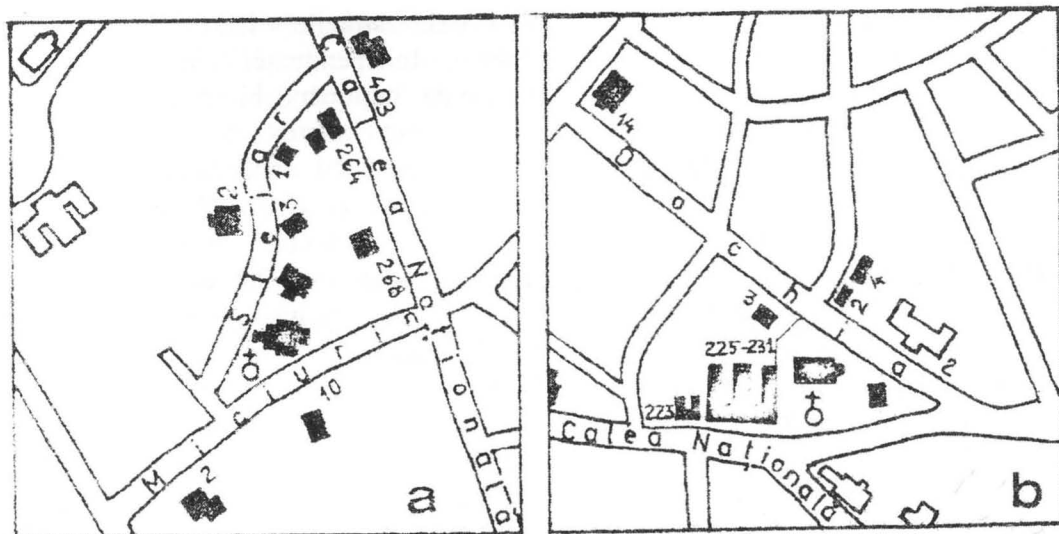

Fig.16. - Zone de locuințe ale meșteșugarilor români: A. zona bis. Sf. Ioan; B. zona bis. Sf. Ilie - a blămarilor.

pe viu a factorilor determinanți pentru evoluția așezării, reflectarea vieții materiale și spirituale a comunităților orășenești. În această concepție, elementele cu valoare istorică ale structurii urbane din Botoșani sunt:

A. Elementele de tramă stradală medievală (fig. 15/1).

1. *Căile majore ale comerțului de tranzit* pe care s-a grefat târgul medieval și care se păstrează până astăzi sunt:

- Direcția Dorohoi – Hotin – Liov – porturile mării Baltice = Calea Națională, de la intersecția cu Bd. Lenin, până la întâlnirea cu bifurcația Dragoș Vodă – Dobrogeanu Gherea.

- Direcția Ștefănești – Soroca = străzile Dobrogeanu Gherea, Dragoș Vodă și racordarea cu str. Victoriei.

- Direcția Suceava = bifurcația Marchian – Horia, inclusiv racordarea cu str. Pictor Grigorescu.

- Direcția Hârlău – Iași = str. Gheorghe Doja (de la intersecția cu Dragoș Vodă), Calea Națională (între piața Sf. Gheorghe și str. Teatrului), str. N. Iorga și str. Bucovina.

- Direcția Săveni (determinată pentru amplasarea locului de schimb anual pe linia aprovizionării majore cu vite) = străzile Alba Iulia, Săveni, Peneș Curcanul.

2. *Trama stradală caracteristică centrelor de producție și schimb medievale*, cu tendință către rețeaua

dreptunghiulară, în care vadurile comerciale sunt dublate de ulițe secundare cu rol de aprovizionare, se păstrează în perimetrul Gheorghe Doja – Calea Națională (de la piața Sf. Gheorghe la nr. 238) – Anastie Panu – Pictor Grigorescu – Independenței (fig. 7, 11, 15). Nota particulară a târgului Botoșani, rezultată din orientarea către patru direcții principale, de tranzit și una de aprovizionare cu vite (Săveni) a rețelei de ulițe, este dată de îmbinarea schemei rectangulare cu linii de confluență către ieșirile din oraș, fapt care determină apariția unor „insule” încadrate de vaduri comerciale și construite dens cu dughene, pe tot perimetrul, parcelarea adoptând uneori chiar o schemă radiaș. În aceste cazuri, sau la cvartalele rectangulare foarte adânci, rolul uliței de deservire este preluat de o rețea de hudițe ce traversează insulele sau cvartalele și care se recunosc prin întreruperea la stradă a frontului construit unitar, precum și prin oprirea parcelelor, în interior, la limita acestor alei. Caracteristice sunt hudițele ce traversează insula Marchian – Anastasie Panu – Transilvaniei, intrarea cotită în insula – astăzi mutilată – de pe latura de nord a Pieței 1907, hudița cu ramificații către trei fronturi din cvartalul Independenței – Peneș Curcanul – Elena Rareș – Dimitrov sau hudița cotită în unghi drept din

interiorul cvartalului delimitat de străzile Dacia, Miorița și Calea Națională.

3. *Trama stradală caracteristică nucleelor de locuințe* prezintă un deosebit interes – în funcție de grupările sociale sau etnice – în următoarele zone:

- Zona de locuințe armenesti – străzile Ilie Pintilie (Armenească), Războieni, Pușkin (Sf. Nicolae), 30 decembrie (Sf-ții Voievozi).

- Zone de locuințe ale meșteșugarilor și breslașilor români: străzile Stejari (stradela Sf. Ion), Miciurin (Sf. Ion), calea Națională – înglobând biserica Sf. Ion (fig. 16 A); străzile 30 Decembrie (Sf-ții Voievozi), Miorița (Eminescu), Luceafărul (Lahovari) – înglobând biserica Sf-ții

Voievozi; străzile I.C.Frimu (Ruset), Dochia, Independenței (Sf. Ilie), calea Națională, înglobând biserica Sf. Ilie (fig. 16 B); extremitatea de vest a străzii Transilvaniei, cu racordarea la străzile Kogălniceanu și Cuza Vodă, înglobând biserica Vovidenia; traseul străzilor Albina, Bucovina (Vila Boyan) și Viilor (Petru Rareș), inclusiv traversarea străzii Kogălniceanu – cuprinzând biserica Trei Ierarhi.

- Zone de locuințe boierești sau ale orașenilor înstăriți: Bulevardul Lenin (între numerele 62 - 74): str. M. Kogălniceanu (între Bd. Lenin și str. Zorilor); str. Zorilor (Boyan).

NOTE

1. Victor Tufescu, *Tradiții și perspective în dezvoltarea municipiului Botoșani*, p. 9-21.

2. Datele referitoare la cifra populației, înainte de 1805, sunt sporadice și cu caracter informativ, ca aceea precizare a Baronului de Tott din 1768 privind numărul locuitorilor, care se ridică „la șapte până la opt mii” (A. Gorovei, *Monografia*, p.48). totuși, este concludentă constatarea din hrisovul lui Constantin Moruzi din 1780 în care se spune că târgul s-a mărit cu trei părți decât a fost mai înainte, fapt care implică și creșterea însemnată a populației.

3. *Enciclopedia României*, vol. II, București, 1938, p.69.

4. V. Tufescu, *op.cit.*, p.9.

Aspecte privind restaurarea altarului bisericii Sfântul Nicolae Popăuți-Botoșani(1)

Intervențiile acumulate în timp care au afectat pictura murală și zidăria.

Lucrările de conservare și restaurare desfășurate în perioada 2004 - 2005 la altarul Bisericii „Sfântul Nicolae” Popăuți au condus la identificarea detaliată a degradărilor masive ce afectau pictura murală, a conceptului și tehnicii artistice specifice acestei decorații. Pe parcurs au fost constatate efectele umidității provenită din precipitațiile infiltrate prin acoperiș și prin zonele de îmbinare a acestuia cu baza stelată a bisericii. Fenomenul de condens este un alt factor important care a contribuit la degradarea masivă a picturii, acesta producându-se foarte des la interiorul edificiului. Întreaga suprafață a altarului era acoperită de

lector univ. Carmen Cecilia Solomonea

straturi groase de depuneri acumulate (murdărie, fum, gudroane, praf atmosferic) și un strat dens de patină biologică activă, dezvoltată cu predilecție pe suprafețele care păstrau încă repictări. Suprafețele decorate dar și zidăria erau expuse aproape continuu la acțiunea unui climat umed și destul de cald ca să poată constitui un mediu favorabil inițierii și apoi creșterii masive de formațiuni biologice. Efectele acestui mediu intern lipsit aproape total de ventilație s-a produs treptat, dar în mod evident: stratul de culoare a suferit mari pierderi, stratul de preparare prezenta mari desprinderi de la zidărie și porțiuni cu lipsă de coeziune a particulelor. Alături de umiditatea provenită din infiltrații și condens un alt factor activ și greu de controlat a

fost în permanență umiditatea de capilaritate. Apa din sol urca în zidăria bisericii și pînă la circa 4 m de la nivelul pavimentului înainte de începerea intervențiilor actuale care s-au realizat în cadrul acestui monument.

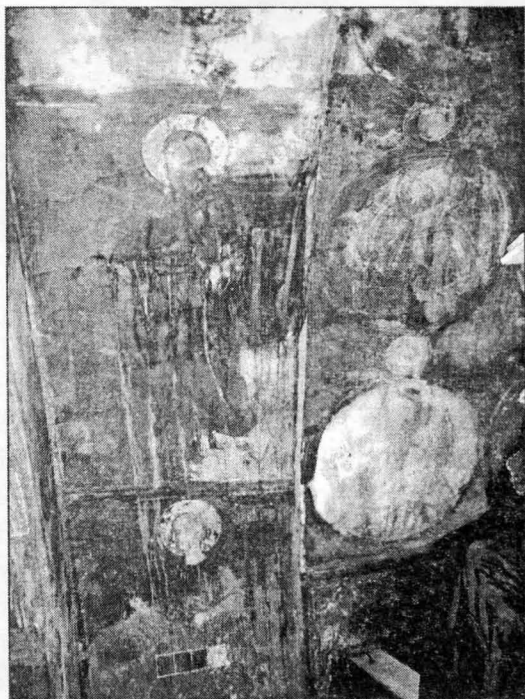

Foto.1. Partea superioară a absidei altarului, partea sudică a celor două arce cu Sfinți Profeți reprezentați gen figură întreagă și bust în medalioane; suprafețele înainte de restaurare erau acoperite de voaluri saline opace care au obturat în timp vizibilitatea picturii peste care s-a depus un strat gros de murdărie și formațiuni biologice; sunt evidente urmele lăsate de precipitațiile care s-au infiltrat și s-au scurs peste suprafața decorată

Urmele marcate de migrarea umidității din sol erau evidente pe pictura absidei estice pînă la nivelul registrului de deasupra Sfinților Ierarhi, respectiv la jumătatea înălțimii peretelui. Acest ciclu continuu de urcare și coborîre a umidității a condus la formarea unor depozite și cruste saline care se prezentau sub aspectul unor voaluri albe, opace și dure care deasemenea marcau nivelele pînă la care apa reușea să urce în zid. Din cauza stagnării îndelungate a acestui tip de umiditate la partea inferioară a zidăriei, pe toată baza absidei estice erau prezente mari porțiuni ale stratului

de preparare (fresca) desprinse de pe zidăria de piatră sau cărămidă.

Foto.2. Semicalota altarului, detaliu cu partea centrală - Maica Domnului pe tron cu pruncul în brațe - imagine dinaintea restaurării care evidențiază intervențiile de repictare și starea generală de conservare a picturii; porțiuni care prezintă teste de îndepărtare a repictărilor, de curățire și eliminare a crustelor saline de pe stratul pictural

O consecință a acestui factor de degradare este pierderea unor porțiuni din stratul de frescă în special pe nivelul draperiei, iar zidăria de piatră a bisericii este actualmente vizibilă. Aceste porțiuni cu pierderi din stratul de decorație sunt situate la baza peretelui absidei estice și pe porțiuni întinse din cele două anexe – proscomidia și diaconiconul.

Arcele situate la partea superioară a altarului, dintre care primul sugerat și delimitat de feșe roșii în suprafața semicalotei, apoi cele două arce cu Sfinți Profeți reprezentați figură întreagă și bust în medalioane erau acoperite de voaluri saline opace care au obturat în timp vizibilitatea picturii. Cristalizarea sărurilor ajunse pe suprafața decorată sau rămase în stratul de frescă (eflorescențe și criptoflorescențe) au provocat în același timp pierderi parțiale

și alterări ale stratului pictural. Efectele sărurilor purtate de umiditate către suprafața decorată au fost puternice pe întreaga suprafață a semicalotei altarului decorată cu scena „Maica Domnului pe tron cu pruncul în brațe însoțiți de patru arhangheli”(cîte doi reprezentați de o parte și de cealaltă a semicalotei).

Foto.3. Semicalota altarului, detaliu cu partea centrală - Maica Domnului pe tron cu pruncul în brațe - imagine după intervențiile actuale de restaurare în care s-a eliberat pictura de intervențiile anterioare și efectele lor

Registrelle aflate la jumătatea și partea inferioară a altarului au suferit degradări în special datorită intervențiilor acumulate în timp prin repictări diverse, mortare de reparații aplicate peste pictură, intervenții ce s-au succedat din secolul al- XVIII –lea și inclusiv în secolul XX. Pe parcursul intervențiilor actuale de restaurare s-a constatat că pictura ce decorează absida altarului păstrează specificul stilistic și tehnic al decorațiilor murale de secol XV, care o lungă perioadă de timp au stat acoperite de intervenții diverse sub forma repictărilor și reparațiilor.

În cazul încăperii altarului, în asociere cu factorii naturali au contribuit la degradări masive și intervențiile ce au fost executate pe

parcursul timpului, unele dintre aceste surse au produs pierderi irecuperabile.

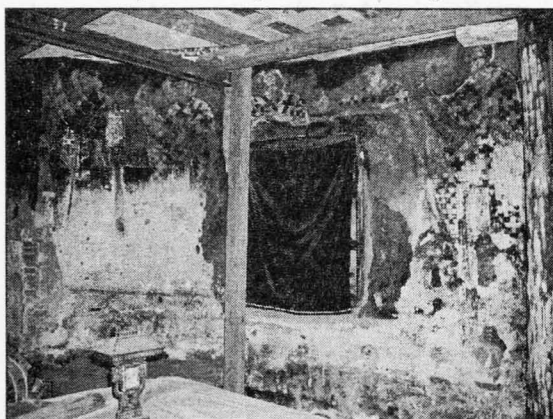

Foto. 4. Absida altarului, baza cu registrul Sfinților Ierarhi și draperia, partea sud-estică, imagine cu decorația și nișa înainte de intervenția actuală de restaurare.

Acțiunile atât de diverse ca factură sunt legate de o serie de evenimente din viața monumentului, iar produsul lor s-a regăsit atât pe suprafața picturii murale cât și la nivelul zidăriei. *Calitatea, forma și întinderea intervențiilor au fost determinate de mentalitatea epocii respective sau de multe ori direct de gândirea celor care le-au executat.*

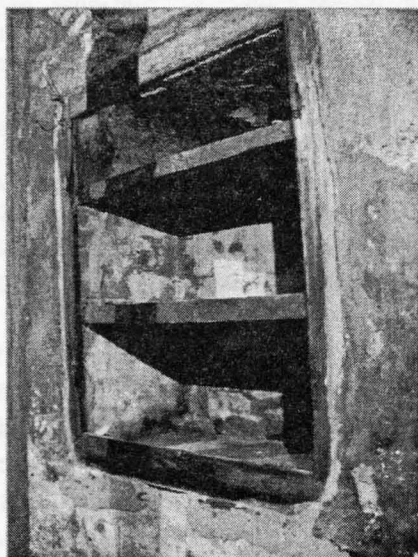

Foto. 5. Detaliu cu nișa sudică – forma pe care a căpătat-o în acea perioadă când biserica era administrată de călugării greci ; structura de lemn cu rafturi la interior și mortare de reparație în jurul nișei, la interiorul său și peste pictura murală adiacentă – intervenție care a provocat pierderi picturii și a distrus forma nișelor specifice moldovenești din secolele XV și XVI.

După momentul în care biserica a fost închinată Patriarhiei Antiohiei, ca primă intervenție asupra decorației originale se poate încadra repictarea realizată probabil în perioada călugărilor greci (sec.XVIII-XIX) și în altar ca în restul bisericii, într-o tehnică „*a secco*”. Repictarea era realizată cu o gamă redusă de pigmenți și în general de tonuri pure, în amestec cu un adaos de liant proteic slab. Urmele acestei intervenții s-au păstrat vizibile doar pe suprafețe reduse, datorită intervențiilor ulterioare repictării ce au avut loc la începutul secolului XX. Repictările acopereau și porțiuni unde erau prezente mortare de reparație care fuseseră aplicate peste lacunele picturii originale. Unele acopereau parțial și porțiuni din stratul pictural original. Modul de acoperire a porțiunilor lacunare din decorație dovedește modalitatea de exprimare a gustului și materialele specifice epocii, mai exact a celor care s-au îngrijit de administrarea lăcașului în acea perioadă. Acest fapt se poate presupune întrucât intervențiile respective nu puteau fi executate de persoane din exteriorul mănăstirii. Tot în aceeași perioadă au fost modificate forma și dimensiunile nișelor absidei estice, modificări executate în mod evident din rațiuni funcționale. Nișele își pierd nu numai forma dar și dimensiunile specifice secolului al XV-lea în Moldova, devenind mult mai mari și grosolan decupate. Această acțiune de mărire a nișelor a dus la pierderea unor porțiuni din pictura registrului cu Sfinți Ierarhi de la baza absidei, unde acestea sunt situate. În interiorul decupat neglijent a fost fixat câte un suport din material lemnos cu rafturi. La momentul intervenției actuale de restaurare aceste suporturi erau în stare avansată de degradare produsă de un puternic atac xilofag.

Pentru ca nișele mărite să aibă o formă dreptunghiulară, marginile zidăriei neglijent spartă au fost completate cu diferite tipuri de mortare slabe calitativ,

conținând puțin liant. Acestea s-au dovedit puțin rezistente în timp, fiind friabile și într-o formă avansată de decoeziune a particulelor componente. Materialele care s-au găsit în componența lor sunt var în cantitate mică, praf și granule de cărămidă în amestec cu fibre animale. Acest gen de amestec s-a găsit în zonele perimetrare ambelor nișe - pe latura nordică și sudică a absidei estice.

Pe unele porțiuni, suprapuse peste aceste mortare din perioada călugărilor greci existau și alte tipuri de mortare foarte diverse ca duritate și compoziție, provenind din alte intervenții mai târzii.

Intervenția de la nivelul zidăriei originale localizată în axul absidei altarului, probabil ca datare poate să se încadreze tot în secolele XVIII – XIX. Este vorba de o completare a unei porțiuni din zidărie, localizată sub fereastra din axul altarului. Intervenția de zidărie se referă la pereții nișei actuale. Înainte de restaurare nu era posibilă identificarea acestei intervenții întrucât zona respectivă era acoperită de câteva straturi de reparații cu mortare (semidure și dure) suprapuse, așezate haotic, acoperind intervenții anterioare și neglijent efectuate.

Notă. În cazul bisericii Popăuți este interesant faptul că acest monument deși a suferit multe intervenții în decursul timpului urmele fiecăreia dintre ele s-au păstrat sub cea care i-a urmat. Nici măcar cei care au acționat cu diverse ocazii în secolul XX nu au îndepărtat intervențiile vizibil inestetice ale celor din secolele XVIII- XIX. Mereu orice nouă intervenție (atât ca manieră de execuție dar și în ce privește materialele) a acoperit total sau parțial vechile reparații, făcând abstracție de aspectul sau starea lor. Și astfel pereții acestei biserici au păstrat la propriu multe evenimente din istoria ei, prin materiale care pot da informații interesante nu numai despre tehnici de lucru dar și despre atitudinea unei comunități față de un edificiu religios.

Observațiile cuprinse în notă au fost furnizate de rezultatele testelor

stratigrafice executate în cadrul cercetării preliminare asupra zonei altarului.

Un așezământ monahal de demult: Mănăstirea Doamnei(3)

Daniel Botezatu

La 15 august 1728, Grigore al II-lea Ghica voievod întărește călugărilor de la Mănăstirea Doamnei stăpânirea pe satul Costești și iazul Irămiul, pe apa Teișoarei, sat pentru care, în timpul domniei lui Mihai Racoviță voievod, se mai judecaseră călugării de aici cu Mârzu și nepotul său, Popa, câștigând călugării¹.

Alte informații despre Mănăstirea Doamnei ne sunt oferite de către documentele ce ilustrează întemeierea schitului vecin, al Agaftonului, și conflictele dintre aceste două lăcașuri monahale. Istoria schitului Agafton începe în timpul primei domnii în Moldova a lui Grigore al II-lea Ghica, mai precis la 1 octombrie 1729, când domnul îi dă lui „Agafton săhastrul” o poieniță pe loc domnesc, acolo unde Agafton „ș-au făcut mănăstioară cu chilii și ș-au pus pomeți pe lângă chilii”², fiind însă încontinuu supărat de călugării de la Mănăstirea Doamnei, așa cum lasă să se întrevadă un act de la 1 ianuarie 1768³.

La 22 iulie 1733, Constantin Mavrocordat îi întărește lui Agafton privilegiul de la Grigore II Ghica, dându-i și doi scutelnici⁴. În a doua sa domnie din Țara Moldovei, Grigore II Ghica îi va confirma sihastrului, la 25 noiembrie 1736, stăpânirea asupra locului ales pentru sihăstrie, scutindu-l și de desetina pentru o sută de stupi⁵, privilegiu întărit, la 30 noiembrie 1744, de Ioan Mavrocordat voievod⁶, iar la 30 septembrie 1792 de Alexandru Moruzi⁷.

Cel mai cuprinzător document prin care schitului lui Agafton i se confirmă scutirile de până atunci este cel din 15 octombrie 1753, de la Matei Ghica voievod, fiul lui Grigore al II-lea Ghica. Este amintit mai vechiul conflict cu călugării Mănăstirii Doamnei, soluționat de răposatul părinte al domnului în favoarea sihastrului, căruia i se confirmă iertarea de bir a celor doi poslușnici și de desetină a celor o sută de stupi, „ca să fie acei doi oameni pentru poslușania sihăstriei și acei stupi pentru lumini de ars în biserică”⁸.

¹ ASI, Documente, CCLXXXII/13.

² N. Iorga, *op. cit.*, p. 232, nr. 82.

³ *Ibidem*, p. 254, nr. 140. Este vorba de o mărturie a lui Sofronie și a lui Iftimi, egumeni ai Mănăstirii Doamnei, care aduc un act pentru un proces între Gafton, „egumen de la mănăstirea Doamnei” și Cozonac, ginerele Țișei. De altfel și tradiția locală afirmă că întemeietorul schitului Agafton fusese, mai înainte, ieromonah la mănăstirea Doamnei. (vezi *Cultul ortodox din județul Botoșani în 1906*, Botoșani, 1906, *passim*, în care este relatată o frumoasă legendă despre întemeierea schitului).

⁴ *Ibidem*, p. 233, nr. 85.

⁵ *Ibidem*, p. 234, nr. 86.

⁶ *Ibid.*, p. 243, nr. 107.

⁷ *Ibid.*, p. 259, nr. 150.

⁸ ASB, Fond Schitul Agafton, I/11.

La 12 decembrie 1762, călugării de la schitul Agafton erau în conflict cu Costașco Bran și cu Radu cel Mic, căpitan de la Curtești, care împresuraseră locul schitului. Printre cei care depun mărturie în favoarea călugărilor se află și Ștefan Costici, de la Mănăstirea Doamnei⁹.

Venirea călugărilor greci la mănăstirea Sf. Pantelimon de lângă Botoșani coincide cu o perioadă de declin și vremuri grele pentru aceasta. Având în vedere starea mănăstirii, la 20 mai 1737 Grigore al II-lea Ghica îi întărea acestui așezământ monahal, „de la ocolul Botoșenilor”, aflat în criză și sărăcie, scutirile domnilor anteriori, dându-i învoire să-și caute și să-și aducă doi oameni străini pentru slujbă, urmând ca aceștia să fie scutiți de toate dările și angheriile. Doar dacă se va menționa prin hrisov domnesc, călugării vor da câte un galben de om¹⁰.

În același spirit, la 19 iunie 1742, un izvod de la Constantin Mavrocordat voievod, de miluire a unor schituri și mănăstiri închinat, cu o parte din vama domnească, stabilește pentru mănăstirea Doamnei un ajutor de „două ocă untdelemn și 50 dramuri tămâie”¹¹.

În 1743, Ioan Mavrocordat, fratele lui Constantin, se afla la Istanbul, unde urzea probabil pentru a-i succeda fratelui său la tronul Țării Moldovei. Aici, Ioan Mavrocordat îl va întâlni pe Serafim monahul, de la Rusicon, aflat în trecere prin spațiul creștin ortodox cu moaștele Sfântului Pantelimon, și îl cheamă în Moldova, imediat ce va reuși să se înscăuneze pe tronul țării. Îndemnul i-a fost urmat și noul domn, în semn de mulțumire, fixează bisericii Rusicon de la Athos un venit anual de 100 de piaștri, „pentru minunile Sfântului Pantelimon”¹².

Același domn nu uită nici de metohul Rusicon-ului de lângă Botoșani, căruia îi dă venitul dijmelor din acest târg¹³. La 25 mai 1744, tot Ioan Mavrocordat dădea Mănăstirii Doamnei, „aflată la neputință și la slabă stare”, scutire la desetină pentru 300 de stupi, la goștină pentru 300 de oi, la vădrărit pentru 300 de vedre de vin și la văcărit pentru 50 de vite¹⁴, dar ne e greu să credem că aceste cifre își aveau acoperirea în realitate, că mănăstirea dispunea, cu alte cuvinte, de o asemenea avere. Mai mult, în 1747, Ioan Mavrocordat acorda un nou ajutor bănesc mănăstirii Sf. Pantelimon de la muntele Athos¹⁵. În acord cu situația

⁹ N. Iorga, *op. cit.*, p. 252, nr. 134, Numele martorului ni-l arată a fi mirean (poate poslușnic al mănăstirii) și documentul confirmă faptul că de câțiva ani, așa cum se va întâmpla mai târziu și în cazul Agaftonului, vechiul schit, cu poslușnicii de pe lângă el, devenise nucleul unui sat.

¹⁰ Th. Codrescu, *op. cit.*, VIII, p. 237-238.

¹¹ *Condica lui Constantin Mavrocordat*, ed. Corneliu Istrati, vol. III, Iași, 1987, p. 232-233, nr. 1453.

¹² Hurmuzaki, *op. cit.*, XIV/2, p. 1112, nr. MLXXIV.

¹³ *Ibidem*, p. 115, nr. MLXXVIII.

¹⁴ Th. Codrescu, *op. cit.*, p. 239-240; rez. la T. G. Bulat, *op. cit.*, p. 233, nr. 38.

¹⁵ Hurmuzaki, *op. cit.*, p. 118, nr. MLXXXIV.

reală, domnii următori, precum Scarlat Ghica, în 1757¹⁶, și Mihai Șuțu, la 3 octombrie 1793¹⁷, reduc aceste scutiri la 100 de porci, 200 de vedre de vin și 40 de vite, deși credem că averea schitului era, în continuare, supraevaluată.

În 1750, la Iași, domnul Constantin Mihai Racoviță îl primea pe Meletie, călugăr de la Rusicon, care aducea cu el capul făcător de minuni al Sfântului Pantelimon, prilej cu care voievodul întărește mănăstirii athonite metohul Doamnei și mărește venitul anual al mănăstirii, stabilit de Ioan Mavrocordat, de la 100 la 150 de piaștri anual¹⁸. Meletie va fi vizitat și metohul Mănăstirii Doamnei, intervenind în favoarea acestuia pe lângă domnul ce se arătase oricum darnic până atunci.

O mărturie hotarnică din 6 octombrie 1750, a moșiei Mănăstirii Doamnei, arată că heleșteul iezeit în apa Dresleucii, afară din hotarul mănăstirii, pe locul Tătărașilor, dat de Ioan Mavrocordat voievod mănăstirii Sf. Nicolae de la Popăuți, aparținea de drept Mănăstirii Doamnei, deși actele ei doveditoare pe acel heleșteu se pierduseră¹⁹. O altă mărturie hotarnică, din 11 decembrie 1750, de la Vasile Buhăescu biv vel medelnicer, arată că între heleșteul mănăstirii și ogoarele ei exista o bucată de loc numită Livada, la care călugării Mănăstirii Doamnei aveau dreptul, deși în acel moment nu stăpâneau ei acel loc²⁰.

Stăpânul de atunci al Livezii era banul Dumitrașcu Calmășul, fratele dragomanului Ioan Callimachi, locul fiindu-i danie, din locul domnesc al târgului, de la Grigore al II-lea Ghica²¹, vărul său primar²². Urmare, posibilă, a presiunilor lui Constantin Racoviță voievod, banul Dumitrașcu va da, la 31 martie 1751, o carte prin care dăruia acest pământ, sub întăritura mitropolitului Iacov, Mănăstirii Doamnei, „ce iaste mitoc la Sviata Gora, la mănăstirea Rusica, unde să cinstește hramul Sfântului marelui mucenic Pandelimon”²³. O nouă carte a lui Constantin Racoviță voievod, din 25 mai 1751, întăritoare a celei de danie a Livezii pentru Mănăstirea Doamnei, arată că acel loc fusese al mănăstirii Sf. Nicolae –

¹⁶ T. G. Bulat, *op. cit.*, p. 233, nr. 14.

¹⁷ *Ibidem*, p. 234, nr. 74. Dispoziția lui Șuțu poate fi privită ca necesară și din alt punct de vedere, în condițiile în care Țara Moldovei fusese, succesiv, sub ocupație și administrație militară austriacă (1787-24 iulie 1791), respectiv rusească (octombrie 1788 – 29 decembrie 1792), fapt ce presupunea cheltuieli sporite pentru țară.

¹⁸ Hurmuzaki, *op. cit.*, p. 1129, nr. MXCIX. Este remarcabilă abilitatea cu care știau călugării greci să obțină noi resurse financiare, prin aceste călătorii făcute în spațiul ortodoxo românesc, purtând la ei relicve și moaște, aducătoare de venituri importante.

¹⁹ ASB, Schitul Agafton, I/4. La hotarnică au fost martori, printre alții, Anania, vornicul de Botoșani, monahii Theodosie și Chirilă, de la Mănăstirea Doamnei și Ion Budac, poslușnic al mănăstirii.

²⁰ *Idem*, I/6. Se mai stabilește ca heleșteul de pe Dresleuca să fie al mănăstirii doar „cât țin apa și malurile”.

²¹ ASI, Documente, CCLXXXII bis/4; public. de N. Iorga, *Documente privitoare la familia Callimachi*, vol. I, p. 87.

²² Ruxandra, mama banului Dumitrașcu, era fiica lui Grigore I Ghica și mătușa, de la frate, a lui Grigore II Ghica; vezi 3. *Ghica (I)* și 4. *Callimachi. Arbore genealogic alcătuit de Paul Cernovodeanu*, în *Istoria Românilor*, vol. VI, *Românii între Europa clasică și Europa luminilor (1711-1821)*, coordonatori dr. Paul Cernovodeanu, prof. univ. dr. Nicolae Edroiu, Editura Enciclopedică, București-2002

²³ ASB, Schitul Agafton, I/7. Motivul invocat al daniei era acela că locul numit Livada se afla între heleșteul de pe apa Dresleucii, al mănăstirii, și ogoarele ei.

Popăuți și nu al târgului, astfel încât dania lui Grigore al II-lea Ghica pentru banul Dumitrașcu este anulată, banul fiind nevoit să dea locul și ispisocul pentru acesta Mănăstirii Doamnei²⁴. După domnia lui Constantin Racoviță, banul Calmăș reintră, pentru scurt timp, în stăpânirea aceluși loc, ajutat fiind și de intervenția fratelui său Gavril, mitropolit al Thessalonic-ului începând cu anul 1745²⁵.

La 3 mai 1759, Ioan Theodor Callimachi, fratele banului Dumitrașcu Calmășul, dă carte egumenului Sofronie, al mănăstirii Doamnei, împuternicindu-l să stăpânească moșia din jurul mănăstirii și să își ia dijma din țarini, semănături, fânețe, grădini și livezi cu pomi, din prisăci cu stupi și din tot locul, cu tot venitul moșiei, „după obicei”²⁶.

---

²⁴ASI, Documente, CCLXXXII bis/7. Prin această carte i se întărea Mănăstirii Doamnei și moșia Costești din câmp,

²⁵ Acesta îi scria lui Dumitrașcu Calmășul, arătându-i că l-a scăpat de „sâla lui Constantin vodă”, luând de la călugării greci zăpășul de danie, cu iscălitura fratelui său, pe care l-a și rupt. „Stăpânești de acum în pace Livada și n-ai nici o grijă”, încheia mitropolitul acest răvaș; cf. N. Iorga, *op. cit.*, p. 88.

²⁶ ASB, Schitul Agafton, I/13. Locuitorii moșiei erau apărați de toate dările domnești, iar fiecare casă de pe moșie trebuia să dea mănăstirii 20 de parale. Cei care nu aveau bani erau obligați să lucreze la mănăstire șase zile pe an, trei zile vara și trei iarna.

MVSEVM

MOMENT FAST AL ARHEOLOGIEI BOTOȘĂNENE

- expoziție și lansări de carte -

Maria Diaconescu

În cadrul unui complex de manifestări cultural-științifice, ce au evidențiat importanța zonei de nord-est a României în istoria națională, în ziua de 06.04.2006, la Muzeul Județean Botoșani a fost vernisată una dintre cele mai interesante și mult așteptate expoziții cuprinzând materiale din necropola de la Mihălășeni, jud. Botoșani – rod al activității de investigare arheologică sistematică a dr. O. L. Sovan de-a lungul a șase campanii de săpături de mare amploare. Cu aceeași ocazie a fost lansată și monografia arheologică „Necropola de tip Sântana de Mureș-Černjachov de la Mihălășeni” aparținând arheologului

amintit, lucrare ce finalizează rezultatele investigațiilor științifice și care va constitui o sursă documentară de referință pentru viitoarele cercetări.

Lucrarea inaugurează o nouă serie de monografii arheologice ce poartă numele de *Bibliotheca Archaeologica „Hierasus”. Monographica* ce valorifică mai ales descoperirile arheologice din zona de nord-est a Moldovei. Totodată au fost lansate alte două volume privitoare la două așezări fortificate traco-getice din județul Botoșani, lucrări elaborate în urma cercetărilor de teren ce aduc noi informații privitor la istoria și civilizația traco-getilor la est de Carpați.

Acestea sunt: „*Cetățile traco-getice din secolele VI-III a.Chr. de la Stânțești-Botoșani*” de Adrian Florescu și Marilena Florescu și „*Așezarea getică fortificată de la Cotu-Copălău*” de O.L. Șovan și Mircea Ignat.

Vernisarea expoziției, lansarea celor trei volume amintite, au beneficiat de prezența unor specialiști recunoscuți: cercetător științific I dr. Ion Ioniță, cercetător științific I dr. Dan Botezatu, cercetător științific I dr. Marilena Florescu, prof. univ. dr. Sergiu Haimovici, conf. univ. dr. Mircea Ignat, la care s-au adăugat arheologi, muzeografi, numeroși profesori de istorie, iubitori de cultură.

Invocând importanța cu totul remarcabilă a cercetării arheologice de la Mihălășeni, cercetătorul Ion Ioniță a sintetizat elementele de greutate, noutate a acestei necropole în cadrul

culturii Sântana de Mureș-Černjachov, argumentând locul și rolul pe care îl ocupă studiul acestui complex cultural în cercetarea arheologică a ultimelor decenii. Astfel, au fost prezentate auditoriului aspecte definitorii legate de această cultură, insistându-se asupra individualității și specificității necropolei

de la Mihălășeni pentru zona de S-E a Europei. Prin cercetarea necropolei de sec. IV-V de la Mihălășeni, Muzeul Județean Botoșani a devenit posesorul unei extrem de prețioase colecții de arheologie, piese de mare importanță științifică, muzeistică, rarități în privința valorii istorice, artistice, a calității conservării.

Cu cele 520 de morminte descoperite, necropola de la Mihălășeni se situează printre cele mai importante în arealul culturii Sântana de Mureș-Černjachov, remarcându-se nu numai

printr-o mare întindere dar și prin bogăția inventarului ce presupune o dezvoltare social-economică și o locuire intensă, de durată.

Meritul acestei expoziții constă în faptul că a valorificat din cantitatea enormă de materiale, din cele peste 3500 de

obiecte ce au rezultat din investigațiile arheologice, elemente reprezentative pentru cultura Sântana de Mureș-Černjachov, piesele ce-i asigură particularitate necropolei de la Mihălășeni.

Complexul arheologic de la Mihălășeni aduce informații deosebit de importante pentru această zonă a Europei, cu privire la dezvoltarea social-economică, la relațiile de schimb existente, contactele cu civilizația romană, la populațiile din această regiune, la reconfigurarea demografică a acestei zone, într-o perioadă de mari frământări etnice.

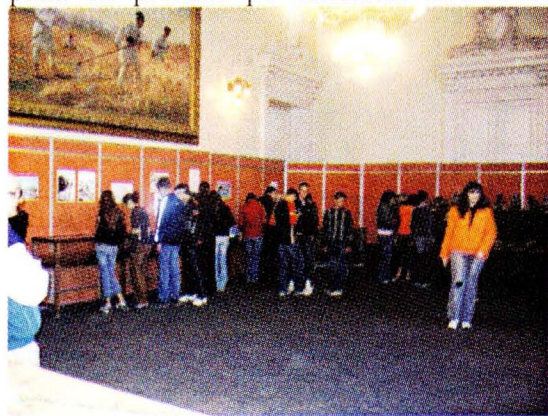
Expoziția a fost structurată într-o manieră ce a permis aprecieri asupra evoluției cronologice a necropolei, asupra inventarului ceramic și de podoabă.

Prezentarea ceramicii pe criterii tipologice și al funcționalității a evidențiat marea diversitate de forme, dimensiuni, (oale, căni, castroane, cupe, castroane cu trei torți, amfore, etc.), înalta realizare tehnică, artistică și chiar apartenența etnică a acestora, probând legăturile spațiului de la Est de Carpați cu lumea romano-bizantină din sec. IV-V d.Chr.

O atenție deosebită a fost acordată expunerii recipientelor de sticlă, accesoriilor vestimentare, obiectelor de podoabă și de toaletă: fibule, catarama de argint, bronz, fier, obiectelor de podoabă și de toaletă, inele de tâmplă, mărgel, pandantive, cuțitașe de toaletă, pieptene, amulete, clopoței, ce au fost admirate pentru marea lor diversitate cât și pentru realizarea artistică deosebită.

O importanță cu totul particulară o au trei medalioane de sticlă romane, piese extrem de rare, cu imagini realizate prin ștanțare. Acestea au formă circulară și reprezentări diferite: o broască țestoasă văzută de deasupra, un bust de împărăteasă romană, iar al treilea medalion – cel mai interesant dintre ele – îl reprezintă pe *Daniel în groapa cu lei*. Acesta este cel mai vechi obiect paleocreștin semnalat până în prezent pe teritoriul Moldovei.

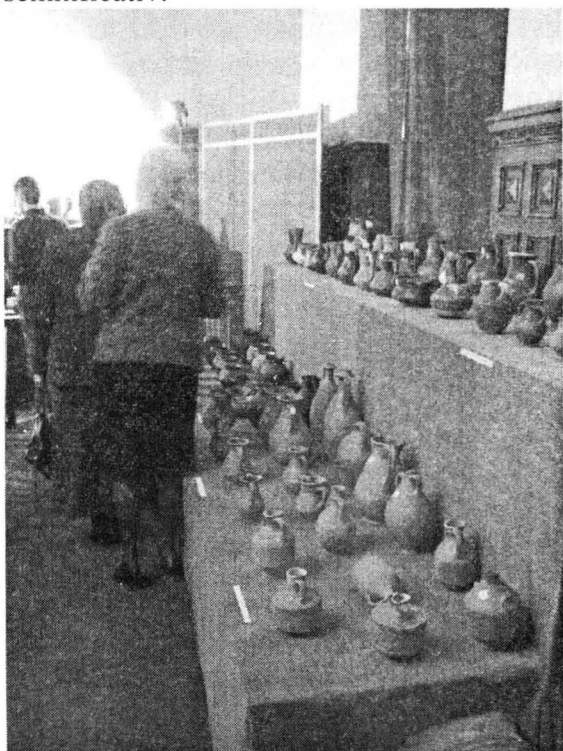

Evidențiat într-o vitrină aparte se află un vas unicat în spațiul sud-est european – un castron cu trei torți în forma cifrei opt, lucrat la roată din pastă fină, cenușie, cu caneluri oblice pe umăr, fund inelar și buza trasă în T. Vasul a fost decorat în zona superioară, în spațiul dintre torți cu incizii

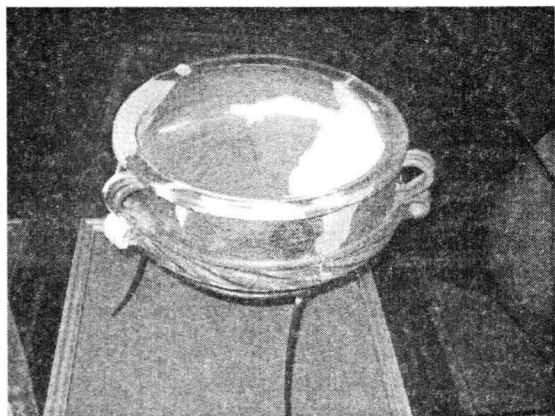
ce prezintă trei figuri identice ale unui împărat roman înscrise în interiorul a două cercuri concentrice (doar una întreagă) – unicat în cadrul culturii Sântana de Mureș – Černjachov, mărturie a influenței romane în această zonă.

Expoziția a beneficiat de un spațiu generos de expunere în sala mare a Muzeului Județean Botoșani, ce a permis o expunere aerisită a pieselor, punându-se astfel în valoare valențele artistice, științifice a exponatelor. Planul general al necropolei de la Mihălășeni, fotografiile cu aspecte de șantier, planșe reprezentând obiceiuri de port la femei, platforme de incinerare, completează expoziția în mod semnificativ.

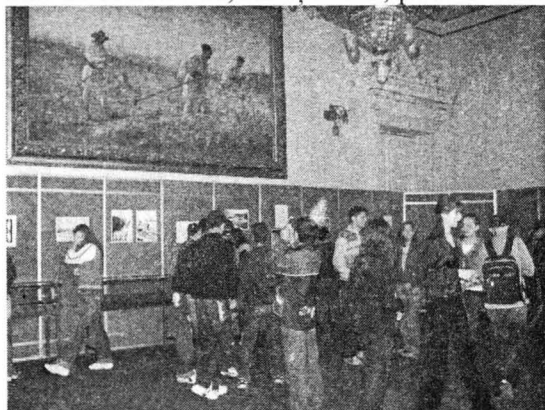

Aceste remarcabile descoperiri arheologice de la Mihălășeni au atras atenția specialiștilor încă din primele campanii, intrând în circuitul științific prin câteva studii și expoziții în țară și străinătate (Germania și Italia).

Volumul „Necropola de tip Sântana de Mureș – Černjachov de la Mihălășeni –

jud. Botoșani” se constituie într-un studiu temeinic al acestei culturi. Autorul face observații extrem de interesante legate de cronologia mormintelor, a obiceiurilor funerare creștine, a tipologiei inventarului arheologic, ceea ce o face extrem de importantă pentru cercetătorii acestei culturi pe plan european. O cantitate imensă de vestigii și informații a presupus o muncă uriașă timp de două decenii, finalizată cu sacrificii pentru sănătate, dar în care cuvântul hotărâtor în elaborarea monografiei Mihălășeni l-au avut pasiunea, entuziasmul, dăruirea față de o profesie atât de solicitantă, neînțeleasă, pasionantă.

Apreciind excelentele rezultate ale muncii plină de seriozitate și responsabilitate, îl felicităm pe dr. Octavian Liviu Șovan cu satisfacția că prin activitatea sa a marcat un punct important pentru arheologia românească în această zonă a Europei.

Din istoricul muzeelor botoșănene

dr. Angela Olariu

Consider că îmi revine obligația de a aborda acest subiect, ca o datorie de conștiință, deoarece în ultima vreme au apărut materiale tipărite (carte, articol) în care anumite aspecte ale acestei teme au fost prezentate inexact - fie din dorința expresă a autorilor - lucru deloc laudabil, fie din cauza unei documentări deficitare. Voi începe cu Muzeul Etnografic din Botoșani, de înființarea căruia mă simt direct „vinovată”.

Foto 1

Cum a început totul? În anul 1967, fiind directoare la Muzeul din Câmpulung Moldovenesc, am organizat în premieră Muzeul „Cultura tradițională a lemnului” cu sprijinul de necontestat al unor mari specialiști în domeniu (Prof. dr. Tancred Bănățeanu- director al muzeului de artă populară al Republicii din București, Milcana Pauncev- șef de secție la același muzeu și Hedorga Formagiu muzeograf principal, la muzeul amintit.

Deschiderea aceluia muzeu s-a bucurat de o bună apreciere atât din partea specialiștilor cât și a publicului. Ecoul acestui eveniment a ajuns și la Botoșani, unde tocmai ieșise la pensie prof. S. Rață, directorul Muzeului raional Botoșani. La scurt timp am primit propunerea din partea Comitetului raional de cultură din Botoșani de a veni ca director la muzeul amintit. Am ezitat multă vreme. Urma să mă despart de un muzeu de care mă simțeam legată

sufletește, de un colectiv de oameni minunați, de o zonă etnografică – adevărat tezaur de artă populară tradițională, care oferea pentru un tânăr etnograf un teren fertil de cercetare și realizare profesională.

În cele din urmă, am acceptat. Mi s-a promis imediat că voi primi locuință. Un argument în plus a fost și acela că mă apropiam de familia mea (părinții mei locuiau la Corni). Am acceptat, și în 1968 am venit ca director la Muzeul din Botoșani - muzeu cu profil istoric și arheologic, având și o secție de artă plastică, găzduit într-o clădire improprie, având un spațiu redus la minimum pentru expoziția de bază, cu un birou aflat la subsolul clădirii. Într-un colț, erau circa 40 de piese etnografice, o donație a pr. Grigoraș. Din păcate, cele câteva obiecte erau afectate de vreme și de condițiile existente de depozitare.

Ca pentru mine singur

Una din cele
mai vechi case
din Botoșani
interesantă și
din punctul de
vedere arhitec-
tonic, e aceea
care a fost clădită
. . . . de străbunul
mieu Manolachi
Iorga,

Ea a aparținut
familiei Stroici,
și azi e a Doamnei Senjorj
D-sa se mută din
oraș și casa se vinde
Va ajunge pe
mîini străine și
va fi dărîmată ori
prefăcută.

Pentru intîia
oară'n viața mea îmi
pare rău
că nu sînt bogat.

Foto 2

Multă vreme am regretat venirea la Botoșani. Eram aproape de părinți, aveam colegi buni, eram sprijinită de conducerea Comitetului de Cultură, dar îmi lipsea esențialul: un muzeu sau o secție de etnografie. Mi-am dat seama că dacă nu voi înființa și la Botoșani o asemenea instituție, nu puteam rămâne aici.

La întâlnirile cu etnografii din alte zone, eram întrebată cum am renunțat la Câmpulung-ul Moldovenesc și am venit la Botoșani, aceasta parte a țării situată între Siret și Prut, fiind considerată pe atunci o pată albă pe harta etnografică a țării (zonă de interferență, cu o istorie zbuciumată, fără elemente specifice în cultura populară etc.). Așa că m-am hotărât ca alături de colegii istorici, care împreună cu specialiștii arheologi de la Iași și București aveau deschise câte 7 – 8 șantiere în județ, să încep o cercetare etnografică serioasă în spațiul amintit.

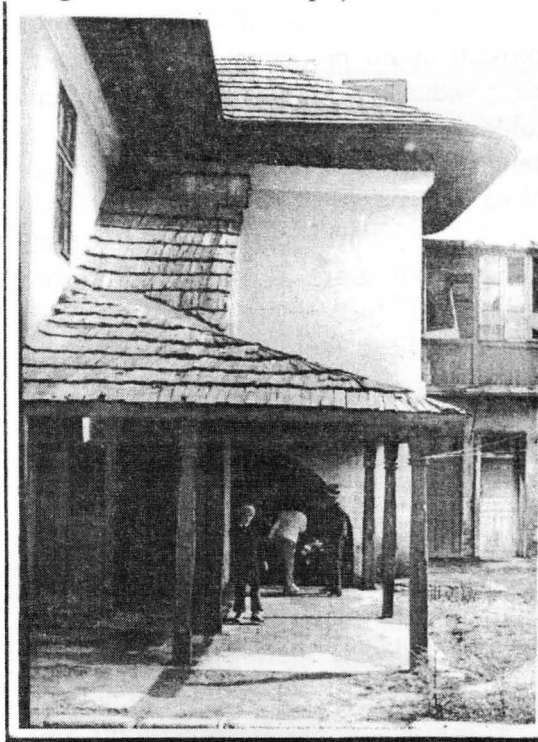

Foto 3

Am început o documentare serioasă asupra zonei pornind de la materialele de arhivă, mergând apoi în satele menționate în documente ca fiind cele mai vechi. Așa am descoperit pe teren, textile de interior foarte valoroase prin *ornamentica* lor bazată pe motive simbolice, prin coloritul lor vegetal. Astfel

am alcătuit o colecție de scoarțe, lăicere, ștergare, fețe de masă etc. care au stat la baza organizării muzeului etnografic. Totodată am cercetat, rând pe rând, toate compartimentele culturii populare tradiționale (arhitectura laică și religioasă, interior țărănesc, meșteșuguri - olărit, țesut, cojocărit, prelucrarea lemnului etc.). Am strâns piesă cu piesă aparținând acestor domenii, alcătuiind, în final, o colecție reprezentativă pentru zona Botoșanilor – colecție pe care o făceam cunoscută la întâlnirile cu specialiștii din țară, în cadrul unor sesiuni științifice.

Ca urmare mi s-a propus înscrierea la doctorat, în 1973, iar ca temă pentru teza de doctorat a fost stabilită „Monografia de artă populară a zonei Botoșanilor”.

Așa s-a delimitat cu adevărat Zona etnografică a Botoșanilor, recunoscută ca atare de o comisie formată din specialiști etnologi de frunte ai României (Prof. dr. Cornel Irimie – Sibiu, Prof. dr. Nicolae Dunăre - Cluj, Prof. dr. docent Mihai Pop – București, Prof. dr. Paul Petrescu conducător de doctorat, iar ca șef al comisiei a fost acad. Răzvan Theodorescu).

Foto 4

După stabilirea zonei Botoșanilor am consacrat patru volume (Zona etnografică a Botoșanilor, Textile de interior, Port popular, Ceramică populară), punerii în valoare a patrimoniului etnografic adunat de pe teren. Paralel cu toate acestea, am început demersul pentru înființarea unui muzeu etnografic al județului Botoșani. Am considerat că cea mai potrivită clădire care să adăpostească acest muzeu era cea care a aparținut străbunicului lui Nicolae Iorga (foto 1) – din punct de vedere arhitectural și ca

amplasament în centru oraşului – am început demersurile pentru a obţine clădirea încă din 1972. Împreună cu un tânăr arhitect Florin Zamfirescu (actualmente la Timişoara), am făcut primul relevu al clădirii – pătrunzând cu greu în interiorul ei – fiind ocupată de mai multe familii modeste. Am început insistenţele tot mai susţinute către cei în drept, să ne ajute să obţinem clădirea.

Memorii peste memorii, aducând ca argument hotărâtor chiar manuscrisul, dactilografiat, al lui N. Iorga aflat la arhivele statului din Bucureşti (foto 2). S-au făcut numeroase fotografii care să dovedească pe de o parte valoarea arhitecturală a clădirii, pe de altă parte stadiul de degradare în care se afla aceasta (foto 3, 5).

Foto 5

Concomitent s-a întocmit şi tematica pentru viitorul muzeu care

însoţită de un memoriu justificativ a fost prezentată într-un dosar complet (tematică, relevu, imagini foto etc.) organelor locale de care depindea realizarea acestui obiectiv. Ca urmare s-a stabilit oficial ca în perioada 1970 – 1975 să se organizeze şi Muzeul Judeţean de Etnografie (foto 4).

Un exemplar din tematică a fost înaintat şi la Ministerul Culturii din Bucureşti. Preocupările pentru realizarea acestui obiectiv au continuat până în 1978 când am plecat la Iaşi. Aşa se face că lucrurile s-au definitivat în anii care au urmat spre marea satisfacţie a tuturor, cu concursul unor muzeografi dintre care amintesc pe actualul şef de secţie Steliana Băltuţă recomandată pentru ocuparea acestui post chiar de subsemnata. Pasionată şi pricepută aceasta a continuat ceea ce am început – ajungându-se la muzeul etnografic de astăzi – instituţie de prestigiu pentru cultura acestui colţ de ţară.

Ca director al Muzeului din Botoşani m-am preocupat şi de secţia de artă, aducând de la Câmpulung Moldovenesc pe Alexandru Pleşca – un talentat pictor care a activat la secţia de artă ca muzeograf.

Pe scurt acesta este începutul Muzeului Etnografic al judeţului Botoşani, prezentat cu obiectivitate şi realism de cea care a trăit direct faptele relatate.

Secţia de etnografie în viaţa muzeală botoşăneană(2)

Steliana Băltuţă

Vom trece prin cele 9 săli care conturează arhitectura, ocupaţiile, meşteşugurile, interiorul de locuinţă, portul popular de sărbătoare, obiceiurile de Crăciun, de Anul Nou şi de Paşti, cu menţiunea că de la deschidere au fost schimbate mereu alte piese şi unele săli chiar au fost transformate în întregime.

Sala pentru arhitectura tradiţională prezintă macheta unei locuinţe tradiţionale ridicată pe furci şi acoperită cu stuf şi elemente de casă (fragment de acoperiş cu şindrilă „pazia” traforată la streăşină,

stâlpul - „diregul” - sculptat, uşa cu „rătez”, ceardacul) toate creând imaginea

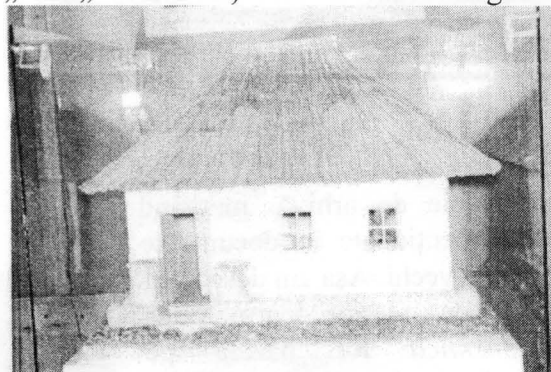
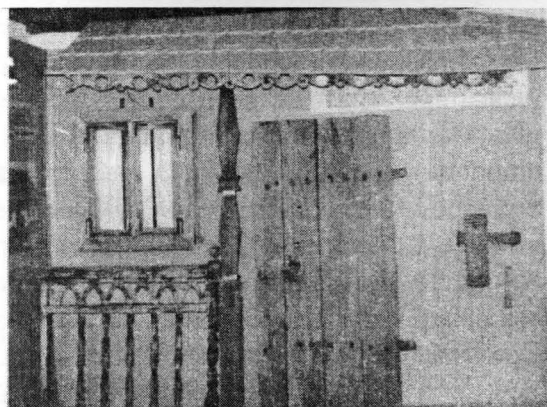

Fig. 6

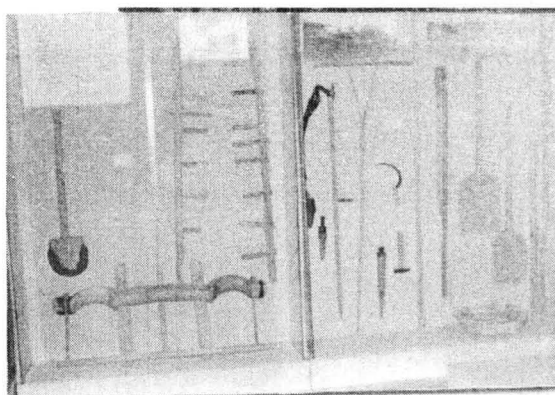

unei părți din fațada locuinței (foto 6, 7).

Fig. 7

Următoarele două săli ilustrează ocupațiile principale – agricultura și creșterea animalelor, dar și ocupațiile secundare: viticultura, albinăritul, pescuitul, vânătoarea. Pentru unele ocupații este subliniată vechimea prin prezența în vitrine a unor piese din cercetări arheologice pentru perioada neolitică (foto 8, 9).

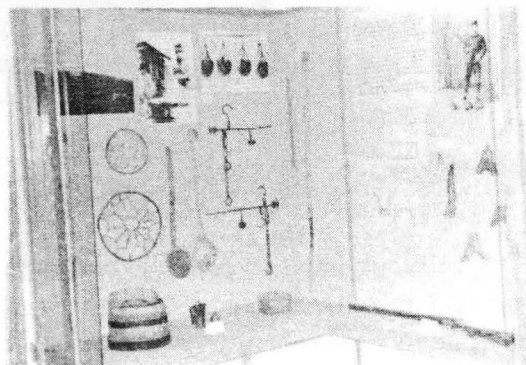

Fig. 8

Pentru creșterea animalelor, expoziția prezintă vase pentru muls și preparat laptele, cântare tip balanță romană cu decor solar, meșteșugite în atelierele de fierărit ale satului de altădată, harapnic, bâte și costumul popular al oierului (cu ițari, opinci cămașă de cânepă, fluierul în chimirul lat de piele tăbăcită). Imaginile (ilustrând prelucrarea laptelui, adăposturile pentru iarnă etc.) cu textele scrise, completează informațiile despre această ocupație milenară a românilor (foto 9).

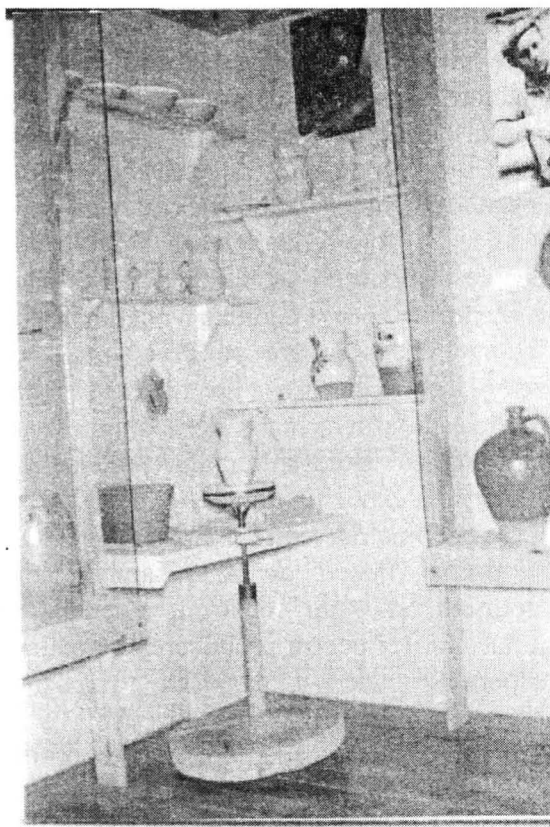
Vânătoarea ca ocupație este prezentată, de asemenea, prin imagini foto și grafice ale vânatului activ (cu arma) și vânatului pasiv (cu capcane). Cornurile

pentru sunat și pentru păstrat praful de pușcă, decorate cu frumoase motive simbolice astrale și florale, completează expunerea.

Fig. 9

Albinăritul apare în imaginea fotografică a unei stupine, și prin stupii din trunchiul copacilor și afumătoare.

Fig. 10

Pentru pescuitul din zona Botoșani inventarul este mai bogat, cuprinzând greutatea (pentru plasele de pescuit) specifice perioadei neo – eneolitice, un crâșnic, ostii de diferite mărimi o „etră”²⁷, un coș orb din nuiile împletite („vârșă”) și o imagine: pescuitul cu năvodul în iazul Dracșani.

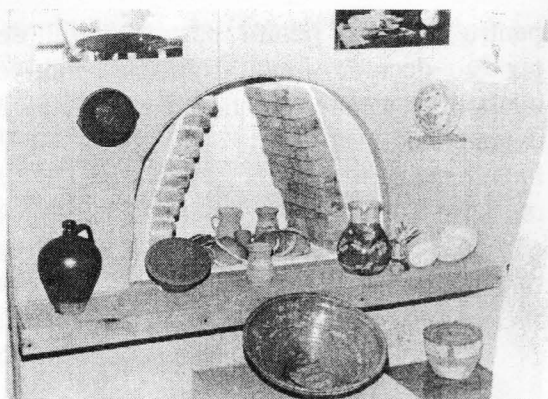

Fig. 11

Viticultura, veche ocupație practică în zonă, este marcată în expoziție prin „chitonogul” pentru plantat butașii, cosoarele pentru curățat via, un călcător pentru struguri, teascul și un vas de doage. Urmând cursul vizitării, se trece prin altă sală care conturează o altă ocupație principală, agricultura (foto 8). Sunt prezente aici, unelte pentru arat, grăpat, sece rat, cosit, treierat, vânturat cereale, măcinat, măsurători pentru cereale, coșerul pentru porumb (machetă din nuiiele împletite), piua pentru decorticat grâul și o instalație tehnică (oloiernița). Imaginile grafice și foto completează informațiile despre agricultura secolului al XIX – lea (treieratul cu copitele cailor, cu locomobila, o moară pe Prut, uratul ca semn al celebrării recoltei ș. a.). Textele de arhivă botoșănene amintesc de participarea Botoșanilor cu produse de morărit, la expoziția universală de la Paris.

Prima *Societate a Morilor de Aburi* și prima *Moaară de Artă*, ambele din Botoșani, și – au construit, amenajat și utilizat morile pentru producerea de calități superioare de făină. La *Expoziția Universală de la Paris*, din 1889, s-au acordat produselor făinoase ale primei *Societăți a morilor de aburi* din Botoșani, Marea Medalie de Aur, iar la expoziția din 1900, tot de la Paris, produselor primei *Mori de Artă*, din Botoșani, li s-a acordat *Grand Prix*²⁸.

Intrând în sfera meșteșugurilor, într-una din săli se desfășoară olăritul, meserie și artă, începând de acum 5000 de ani. Vasele expuse au fost lucrate în centre cu vetre de meșteri în Mihăileni, Fundu – Hertii, Lișna, Hudești, Botoșani, Ștefănești,

Sulița, Frumușica, Vorona. Ceramica botoșăneană fiind doar pentru utilitate și nu pentru înfrumusețarea interioarelor din casa veche, poartă un decor simplu. Cănițe pentru apă, vin, oale pentru prins laptele, ulcioare, lighene pentru frământat aluatul, chiupuri (pentru păstrat pe iarnă preparatele din carne) au ca motive artistice punctul, linia șerpuită, zig – zag, strugurele, florile, soarele, stelele. Trebuie semnalată și prezența ceramicii tip Kutu la Botoșani încă din secolul al XV – lea. Pentru că în zonă s-a lucrat și ceramică neagră, această mărturie se află și în expoziție prin prezentarea oalelor pentru sarmale și a oalelor de lapte. Pe lângă diversitatea vaselor, în sală se află roata olarului acționată cu piciorul și o secțiune de cuptor circular pentru arderea ceramicii (foto 10,11). La etaj, sala pentru prelucrarea fibrelor de cânepă, in, bumbac și lână, cuprinde unelte pentru melițat, pieptănat, tors, răsucit, depănat, urzit, țesut(foto 12)

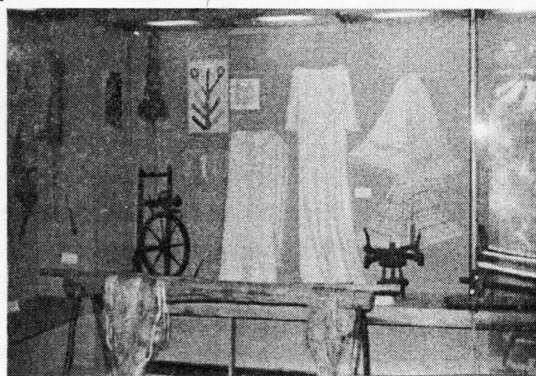

Fig. 12

Culorile sunt cele care unduiesc și se împletesc cu motivele decorative pe frumoasele păretare, lăicere și scoarțe țesute și brodate cu acul în roșu, negru, galben expuse. Elementele artistice pornesc de la cele mai simple, cu caracter arhaic, ajungând la adevărate compoziții simbolice pentru viața satului vechi. Reprezentarea florilor, a pomului vieții, a păsărilor, animalelor și omului creează adevărate imagini, egalând arta modernă, atât pe țesăturile de bumbac cât și pe cele de lână vopsită vegetal, în mustul plantelor.

Apreciem aici, că un mare număr de piese textile, de o frumusețe unică, au putut fi văzute de publicul vizitator, atât în expoziția permanentă cât și în expoziții temporare²⁹, datorită restaurării impecabile executate în laboratorul muzeului de specialistului restaurator Elena Văculișteanu.

Nicolae Iorga, un mare admirator al creației populare, afirma – referindu – se la

țesăturile satului: „modestia căsuțelor este înviorată de belșugul lucrurilor țesute ... Nu poți călca un astfel de prag fără respect pentru energia unei femei ca aceasta care lucrează greu la câmp, e o mamă plină de îngrijire pentru copiii săi, țese mai mult singură îmbrăcăminte pentru ai săi și mai află vreme și gust ca să facă a înflori o asemenea instituție casnică.”³⁰

NOTE

²⁷ Plasă pentru pescuit.

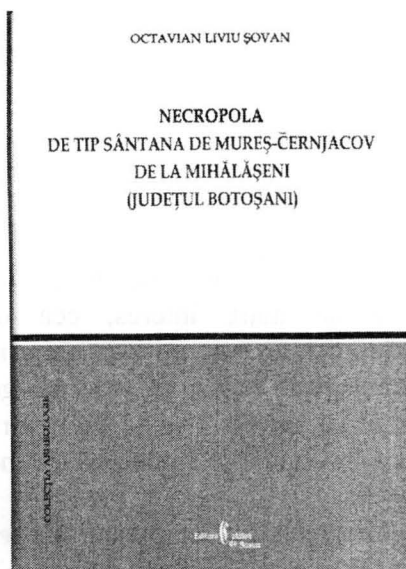
²⁸ XXX, *Dare de seamă asupra stării economice a județului Botoșani, Dorohoi, Suceava, Botoșani*, p. 161.

²⁹ Expozițiile *De la restaurare la expunere* (2001) și *Restaurarea textilelor, componentă a expunerii de noi valori muzeale* (2002) organizate la sediul Secției de etnografie a Muzeului județean Botoșani

³⁰ Nicolae Iorga, *Portul popular românesc*, Vălenii de Munte, 1912, p. 9.

RECENZII

O PRESTIGIOASĂ REALIZARE A ARHEOLOGIEI ROMÂNEȘTI - Monografia săpăturilor de la Mihălășeni -

La Editura “Cetatea de Scaun” de la Târgoviște a apărut anul acesta lucrarea *Necropola de tip Sântana de Mureș – Černjachov de la Mihălășeni (jud. Botoșani)*, care cuprinde 354 pag. + 390 de planșe.

Autorul acestei cărți, aici numai semnalată, este arheologul botoșănean dr. Octavian Liviu Șovan, binecunoscut prin săpăturile sale arheologice ca și prin numeroase studii publicate în reviste de

conf. univ. dr. Mircea Ignat

specialitate din țară și străinătate, fapt care nu mai face necesară o prezentare mai detaliată a sa.

Paginația mai sus precizată ca și formatul A 4 a lucrării prezentate, în cele de mai jos, impresionează, de la prima vedere, prin volumul ei masiv, rezultat a cercetării unui monument de o anvergură deosebită. La Mihălășeni s-au dezvelit 520 de morminte și alte 25 de complexe diferite, în care s-au descoperit peste 3500 de obiecte; este una dintre cele mai mari necropole din secolul al IV-lea p. Chr., de pe teritoriul României. Din perspectiva cifrelor menționate se pot înțelege dimensiunile acestei monografii arheologice de excepție. Ordonarea, studierea și ilustrarea integrală a tuturor datelor și materialelor, cum este lesne de înțeles, a impus un efort deosebit, dus la capăt cu rezultate notabile.

După descrierea săpăturilor, a metodologiei aplicate și a prezentării detaliate a descoperirilor, un capitol de un interes deosebit este cel în care sunt analizate tipologic diferite categorii de obiecte. Numai ceramica cuprinde 1200 de vase cu forme și variante diferite! O atenție deosebită se acordă accesoriilor vestimentare (s-au găsit

peste 150 de fibule) și obiectelor de podoabă și toaletă care dau, între altele și coordonatele cronologice ale vestigiilor de aici. Nici obiectele utilitare (amnare, cuțite, fusaiole etc.), folosite în viața de zi cu zi, nu sunt mai puțin importante, ele reflectând, într-o anumită măsură, utilajul tehnologic a epocii.

Având în vedere că cercetarea arheologică contemporană presupune investigații interdisciplinare, în acest sens autorul a folosit intens expertizele antropologice efectuate de dr. Dan Botezatu publicate anterior în revista *Hierasus XI* a muzeului din Botoșani. Pe această bază s-a reușit să se releve o serie de date foarte interesante. Nu omitem că volumul face referire și la alte cercetări interdisciplinare care dau demersului autorului o notă de modernitate.

Capitolul privind cronologia evident că reamintește, în primul rând, rezultatele obținute din analiza tipologică a obiectelor cu valoare cronologică, dar abordează problema cu metodologii moderne și anume: statistica combinatorie (cititorul poate consulta în acest sens numeroasele tabele cu incidența descoperirilor) și stratigrafia orizontală. Din acest unghi de vedere încadrările cronologice presupuse de autor sunt demne de a fi subliniate, ele fiind elaborate cu mult mai mare precizie decât în alte lucrări dedicate unor astfel de descoperiri.

O atenție sporită a fost acordată descifrării unor aspecte ale vieții spirituale reflectate în ritul și ritualurile funerare atât de diverse la Mihălășeni, reflecție a amalgamului etnic caracteristic secolului IV p. Chr. Între toate informațiile oferite de acest capitol trebuie să remarcăm faptul că autorul, cu prudență, atribuie mormintele fără inventar și cu o orientare est-vest unei comunități creștine. Prin numărul mare a unor astfel de situații, se poate afirma că la Mihălășeni sunt cele mai semnificative descoperiri din nordul Moldovei care atestă existența creștinismului în sec. IV p. Chr.

După cum se știe cultura Sântana de Mureș are în componență numeroase elemente romanice. Necropola de la Mihălășeni nu face excepție, din contra abundența produselor de origine romană este apreciabilă, concretizată prin diferite tipuri ceramice, pahare de sticlă, obiecte de podoabă etc. Venite din sudul Dunării aceste obiecte reflectă legăturile active între diverse etnii și puterea de penetrație a civilizației romane. Mai mult chiar, unele produse au fost realizate pe loc prin imitarea lor cu îndemănare.

Un amplu rezumat în limba franceză (104 pagini) îngăduie cercetătorilor străini să cunoască în detaliu vestigiile necropolei de la Mihălășeni a cărei cercetare constituie o frumoasă realizare a arheologiei românești. Ca anexe mai menționăm o bogată bibliografie și un indice general. O mențiune aparte merită cele 390 de planșe care ilustrează peste 3500 de obiecte de o mare varietate, confecționate din metal, os, lut ars, sticlă etc. Fiecare piesă este reprezentată printr-un desen clar și corect și în acest cadru ne imaginăm dificultatea de a ordona și realiza această ilustrație voluminoasă.

În ansamblu, remarcăm că această masivă lucrare nu aduce numai un vast material arheologic inedit, ci prin concluziile ei îmbogățește istoriografia românească cu date concrete privind o perioadă de mare interes, cea de la începutul epocii migrațiilor, lămurind o serie de aspecte legate de prezența goților în spațiul carpato-dunărean, de raporturile acestora cu populația autohtonă din nordul Moldovei.

În încheiere nu putem omite nici efortul Editurii „Cetatea de Scaun” din Târgoviște care s-a angajat la realizarea acestui volum, editură remarcată prin tipărirea a numeroase cărți de arheologie și istorie veche, specializându-se cu profesionalism în acest domeniu.

